

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАГРИБЕЛЬНА ІННА АНАТОЛІЇВНА

УДК – 371.134:811.161.2

**САМОСТІЙНА РОБОТА
В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Херсон – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Херсонському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор,
Пентилюк Марія Іванівна,
Херсонський державний університет,
професор кафедри мовознавства.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України
Хом'як Іван Миколайович,
Національний університет “Острозька академія”,
завідувач кафедри української мови та літератури;

доктор педагогічних наук, професор
Горошкіна Олена Миколаївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри української мови;

доктор педагогічних наук, професор
Климова Катерина Яківна,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
завідувач кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови.

Захист відбудеться “___” _____ 2016 р. об ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 67.051.03 в Херсонському державному університеті за адресою: 73000, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27, ауд. 256.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Херсонського державного університету за адресою: 73000, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27.

Автореферат розіслано “___” _____ 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. Г. Окуневич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Динаміка глобалізаційних процесів, стрімкий поступ інформаційних технологій, докорінні соціально-економічні перетворення викликали потребу оновлення системи вітчизняної освіти як закономірного еволюційного процесу, пов'язаного з необхідністю зміни освітньої моделі, сформованої в умовах сучасного суспільства. На часі пошук продуктивних освітніх моделей, що ґрунтувалися б не лише на опануванні студентами теоретичних знань, формуванні в них стійких умінь і навичок, а й сприяли б збагаченню їхнього досвіду в самостійному здобуванні знань, формуванні наукового мислення, мотивації їх до професійного саморозвитку. У цьому контексті актуалізується проблема організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів під час вивчення мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін.

Актуальність формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів викликана потребами сучасного полікультурного світу, у якому майбутньому фахівцеві недостатньо лише глибоко засвоїти теорію мови, а й повноцінно професійно реалізуватися. Випускники вищих навчальних педагогічних закладів мають володіти інтегрованими якостями наставника, здатного спонукати вихованців до свідомого засвоєння знань, формувати в учнів необхідні вміння й навички, розвивати в школярів бажання самостійно здобувати знання, виховувати в них позитивні людські якості.

Нормативне підґрунтя та стратегічні орієнтири в організації самостійної роботи студентів вищів відбито в низці документів, зокрема: Законі України “Про вищу освіту”, “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті”, розпорядженні Кабінету міністрів України “Деякі питання розроблення Національної рамки кваліфікації” (№1727–р від 27.08.2010); наказі МОН України “Про затвердження плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та інтеграції в європейське і освітнє співтовариство на період до 2020 року” (№ 612 від 13.07.2007) та ін.

Студіювання, аналіз і синтез наукових джерел з філософії, психології, педагогіки, лінгвістики, психолінгвістики, лінгводидактики засвідчує, що в теорії та практиці проектування й організації самостійної роботи суб'єктів навчальної діяльності накопичено значний досвід, який може стати основою оптимізації змістово-процесуальних аспектів освіти професійного спрямування:

- філософські засади парадигми сучасної освіти (В. Андрущенко, О. Базалук, Л. Беляєва, А. Валицька, Б. Гершунський, М. Каган, В. Кремень, В. Луговий, В. Лутай, В. Огнев'юк, С. Подмазін та ін.);
- психологічні основи навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів освітнього процесу (Б. Ананьєв, Г. Балл, Д. Богоявленський, Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, С. Занюк, І. Зимня, І. Кон, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Максименко, С. Рубінштейн, В. Семиченко, О. Сергеєнкова та ін.);

- засади особистіно зорієнтованого навчання (С. Архангельський, І. Бех, М. Євтух, Л. Карамушка, С. Подмазін, О. Пехота, К. Роджерс, В. Семиченко, В. Сєриков, І. Якиманська та ін.);
- основи теорії і практики реалізації принципів та методів навчання (А. Алексюк, Ю. Бабанський, Н. Бібік, В. Беспалько, В. Бондар, С. Гончаренко, О. Заболотська, В. Лозова, О. Малихін, Л. Петухова, О. Савченко, П. Сергєєв, М. Фіцула та ін.);
- науково-теоретичні, інженерно-технологічні та психологічні особливості проектування, розроблення й забезпечення інформаційної підтримки в навчально-виховному процесі, електронних засобів навчання (В. Биков, О. Буйницька, О. Гриценчук, М. Жалдак, Ю. Жук, О. Копусь, Н. Морзе, М. Починкова, Н. Сороко, О. Співаковський, Є. Полат, В. Химинець, Ю. Шепетко, Т. Ясак та ін.);
- організація навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів вишів на засадах інтеграції (Л. Бондар, В. Буряк, Є. Голобородько, М. Князян, В. Козаков, І. Козловська, Д. Коломієць, О. Малихін, С. Мартиненко, А. Матюшкін, М. Махмутов, М. Пентилюк, О. Семенов, М. Солдатенко, Л. Хомич та ін.);
- науково-теоретичні засади навчання української мови в загальноосвітній та вищій школі (Н. Бадер, З. Бакум, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, І. Дроздова, В. Загороднова, С. Караман, К. Климова, О. Ковтун, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Кучерук, О. Любашенко, Л. Мамчур, В. Мельничайко, А. Нікітіна, С. Омельчук, Н. Остапенко, Е. Палихата, М. Пентилюк, К. Плиско, Т. Симоненко, О. Хорошковська, І. Хом'як та ін.)

Дослідниками розроблено систему видів діяльності й навчальних дій, якими мають оволодіти студенти для ефективної реалізації завдань самостійної роботи, однак донині не обґрунтовано теоретико-методичні засади самостійної роботи у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови; не визначено індивідуально-психологічні детермінанти самостійної роботи; не стала предметом спеціального дослідження проблема виокремлення лінгводидактичних умов і сучасних підходів до організації самостійної роботи; не створено навчально-методичне забезпечення та ефективну методику формування в майбутніх учителів початкових класів складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної)

Аналіз науково-методичної літератури, моніторинг досліджень в аспекті теорії та практики організації самостійної роботи студентів до навчання української мови, актуальність проблеми підтвердили необхідність розв'язання *суперечностей* між: 1) вимогами суспільства у високій якості освіти й потребою вдосконалення теорії

та практики організації самостійної роботи студента; 2) формуванням конкурентоспроможного фахівця, здатного до творчої самореалізації та самостійної роботи в умовах єдиного європейського освітнього простору, і низьким рівнем актуалізації його самостійності, критичності, мобільності в традиційній системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови; 3) методологічним озброєнням майбутнього фахівця, який володіє методами й засобами організації самостійної роботи, уміннями самостійно навчатися впродовж життя й відсутністю науково-методичної системи підготовки студентів до пошукової творчої навчальної та самостійної діяльності; 4) потребою впровадження сучасних освітніх технологій організації самостійної роботи й недостатнім науково-методичним супроводом розроблення й поширення їх; 5) формуванням професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів, що складається з мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної компетентностей як індикаторів ефективності самостійної роботи студентів і недостатнім теоретичним та практичним розробленням її.

Актуальність проблеми, недостатнє дослідження окремих аспектів теорії та практики самостійної роботи студентів і виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційної роботи **“Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до наукової теми Херсонського державного університету “Провідні тенденції підготовки фахівців у галузі освіти в контексті Болонського процесу” (державний реєстраційний № 0109U002277), а також теми кафедри філології “Лінгводидактична підготовка майбутніх учителів початкової школи” (№ 0113u007835). Тему дисертації затверджено вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 8 від 27.02.2012) , узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 6 від 19.06.2012), уточнено вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 9 від 30.05.2016).

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні та апробації методики самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови.

Відповідно до теми й мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) обґрунтувати теоретико-методичні засади самостійної роботи у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови;
- 2) уточнити сутнісні характеристики базових понять дослідження “самостійна робота”, “самостійна навчальна робота”, “самостійна навчальна діяльність”, “самоосвіта”, “самоконтроль”;

- 3) схарактеризувати психологічні чинники та індивідуально-психологічні детермінанти (самостійність, самоосвіта, самоконтроль, самореалізація тощо), організаційно-педагогічну структуру, типи й види самостійної роботи;
- 4) проаналізувати навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студентів з мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін;
- 5) визначити лінгводидактичні умови організації самостійної роботи та лінгводидактичний потенціал технологій організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів;
- 6) виявити критерії, показники, рівні сформованості складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів як індикаторів ефективності самостійної роботи студентів;
- 7) розробити методику самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) у системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах та експериментально перевірити ефективність її.

Об'єкт дослідження – самостійна робота майбутніх учителів початкових класів у процесі засвоєння мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах.

Концепція дослідження. Необхідність розроблення теоретико-методичних засад самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови зумовлена зростанням вимог до якості освіти загалом і педагогічної зокрема. Постійне збільшення обсягу знань, який необхідно опанувати майбутньому фахівцеві за роки навчання у виші, підвищення вимог до його професійного рівня викликає потребу всебічного й глибокого дослідження системи підготовки, зовнішніх і внутрішніх чинників та механізмів організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Ефективність означеної діяльності залежить від того, наскільки в методиці та змісті навчання студентів мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін урахувано особливості майбутньої професії та визначено збалансованість аудиторної й позааудиторної роботи. Складність і своєрідність розв'язання досліджуваної проблеми полягає в тому, що самостійна робота студентів характеризується багатогранністю і потребує врахування особистісних потреб і запитів майбутніх фахівців, психологічних чинників суб'єктів самостійної навчальної діяльності, типів і видів самостійної роботи.

Провідна ідея полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад самостійної роботи студентів, розробленні методики самостійної роботи

з урахуванням складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) у системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах задля підвищення їхньої конкурентоздатності.

Концепція, провідна ідея й основні положення дослідження зосереджено в **загальній гіпотезі**, що ґрунтується на припущенні про залежність ефективності самостійної роботи студентів від теоретичного й методичного забезпечення, моделювання змісту, організаційно-педагогічної структури, типів та видів самостійної роботи, методично продуктивних технологій організації самостійної роботи, визначених лінгводидактичних умов, підходів, форм, методів, засобів організації самостійної роботи.

У загальній гіпотезі, конкретизованій у часткових, передбачено, що ефективність самостійної роботи студентів підвищиться, якщо:

- урахувати ідеї філософії освіти, гуманістичної педагогіки в організації освітнього процесу, поєднувати професійну діяльність майбутнього вчителя початкових класів із гармонійним розвитком усіх його задатків, здібностей, моральних цінностей, бажань і потреб у саморозвитку;
- формувати в студентів самостійність у навчанні, прагнення знайти продуктивні способи її розв'язання з урахуванням запитів і потреб майбутнього вчителя початкових класів та суспільства;
- упроваджувати методіку формування компетентностей (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної), що є домінантними складниками професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів та індикаторами ефективності самостійної роботи;
- застосовувати завдання для самостійної роботи студентів із мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін на засадах міждисциплінарної інтеграції; залучати дидактичні ресурси інформаційно-навчального середовища, а також організовувати самостійну роботу в умовах дистанційного навчання задля розвитку особистісної та професійної самореалізації студентів.

Методологічною основою дослідження є філософське вчення про мову як засіб спілкування, збереження й передавання інформації, про роль практики в теорії пізнання; філософські студії про організацію самостійного навчання, фундаментальність як категорію якості освіти й освіченості особистості, самопізнання, самовдосконалення; закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті”, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти; концепції мовної освіти; концептуальні положення наукових розвідок у галузі лінгводидактики.

Теоретичною основою слугували наукові дослідження в галузі філософії освіти (В. Андрущенко, С. Гессен, В. Кремень, І. Зязюн, В. Лутай, В. Огнев'юк, С. Подмазін, М. Романенко та ін.), положення з теорії діяльності та розвитку

особистості (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, С. Смирнов); положення про професійно-педагогічну підготовку вчителя (А. Алексюк, Є. Барбіна, І. Богданова, А. Бойко, Є. Белозерцев, В. Беспалько, В. Бондар, Є. Голобородько, М. Євтух, О. Заболотська, Г. Михайловська, Л. Петухова, С. Сисоєва, М. Фіцула та ін.); положення про організацію навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів вищих навчальних закладів (Л. Бондар, М. Князян, І. Козловська, Д. Коломієць, О. Малихін, С. Мартиненко, А. Матюшкін, М. Махмутов, М. Пентилюк, О. Семенов, С. Сисоєва, Л. Хомич, О. Хорошковська, Л. Хоружа та ін.); лінгвістичні ідеї українських мовознавців (К. Городенська, А. Грищенко, П. Дудик, А. Загнітко, С. Єрмоленко, Л. Кравець, Л. Мацько, В. Мусієнко, В. Олексенко, О. Пономарів, Л. Руденко, О. Селіванова, Н. Тропіна, В. Ужченко та ін.); монографічні праці з проблем методики навчання української мови (В. Бадер, З. Бакум, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Мамчур, А. Нікітіна, С. Омельчук, М. Пентилюк, І. Хом'як та ін.).

Під час обґрунтування організаційно-педагогічної структури, типів і видів самостійної роботи студентів, значну увагу приділено концепціям, тенденціям і положенням провідних європейських, американських та канадських учених. Зокрема, у дисертації відбито ідеї й погляди В. Апельта, А. Бандури, Б. Блума, Е. Джонсона, Д. Равена, П. Юцявичене, Р. Якобсона та ін.

З метою реалізації поставлених завдань використано такі **методи дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз і синтез філософської, мовознавчої, психолого-педагогічної, лінгводидактичної літератури та нормативних документів з проблеми дослідження для визначення поняттєво-категорійного апарату й обґрунтування теоретико-методологічних засад, організаційно-педагогічної структури, типів, видів, технологій самостійної роботи та методики формування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів;

- *емпіричні*: педагогічне спостереження за освітнім процесом; бесіди, опитування, анкетування, тестування; аналіз самостійних робіт студентів; педагогічний (констатувальний, формувальний та контрольний) експеримент; методи оцінювання й самооцінювання задля перевірки ефективності запропонованої методики формування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів в умовах вищого навчального закладу;

- *статистичні*: аналіз кількісних показників за критеріями й параметрами розробленої методики формування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) майбутніх учителів

початкових класів, опрацювання експериментальних результатів за допомогою математичних формул, порівняльна характеристика результатів експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження: *уперше* в українській лінгводидактиці *науково обґрунтовано* теоретико-методичні засади самостійної роботи у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови; *визначено* лінгводидактичні умови організації самостійної роботи студентів (інтеграція мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін у процесі навчання; організація самостійної роботи студентів у процесі навчальних занять на засадах дослідницького підходу; забезпечення ефективного контролю результатів самостійної роботи) та сучасні підходи до організації самостійної роботи студентів (особистісно зорієнтований, інтегративний, компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, контекстний, системний); *створено* функційно-структурну модель самостійної роботи майбутнього вчителя української мови; *з'ясовано* особливості організації самостійної роботи в умовах дистанційного навчання; *запропоновано* ефективні технології організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів; *схарактеризовано* організаційно-педагогічну структуру, типи та види самостійної роботи; *визначено* критерії, показники, рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів; *розроблено* методика самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) у системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах; *уточнено й обґрунтовано* сутність понять “самостійна робота”, “самостійна робота майбутніх учителів початкових класів”, “самостійна навчальна робота”, “самостійна діяльність”, “самостійна навчальна діяльність”, “самостійна дослідницька діяльність”, “самостійність”, “самоосвіта”, “самоконтроль”; *подальшого розвитку* набула теорія і методика реалізації інтегративного підходу в самостійній роботі майбутніх учителів початкових класів, а також концептуальні положення про місце та роль самостійної роботи в післядипломній освіті.

Практична цінність дослідження. Розроблено навчально-методичний комплекс матеріалів для самостійної роботи з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, у якому репрезентовано методика формування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови, що розширює діапазон самостійної роботи студентів на заняттях і в позааудиторний час. Дослідження розкриває нові можливості для вдосконалення й істотного корегування навчальних планів, програм, підручників, посібників з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, пропонує ефективні технології самостійної роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі вищих навчальних закладів під час викладання мовознавчих

та лінгводидактичних дисциплін, читання спецкурсів, проведення спецсемінірів, тренінгів, різних видів практик, а також у післядипломній освіті.

Достовірність результатів дослідження забезпечена науково-методичним обґрунтуванням вихідних положень, що спираються на сучасні досягнення дидактики, психології, психолінгвістики, лінгвістики, лінгводидактики; використанням комплексу методів – теоретичних, емпіричних і статистичних, що відповідають предмету, меті й завданням дослідження; упровадженням розробленої методики у вишах різних регіонів України; позитивною динамікою результатів експериментального навчання; апробацією дослідження на міжнародних, усеукраїнських, регіональних конференціях, семінарах та круглих столах.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Херсонського державного університету (акт № 01-28/1258 від 29.06.16), Комунального вищого навчального закладу “Херсонська академія неперервної освіти” Херсонської обласної ради (акт № 01-23/252 від 31.05.16), Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (акт № 38 від 26.04.16), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (акт № 825 від 28.04.16), ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” (акт № 797/02 від 26.04.16), ДВНЗ “Криворізький національний університет” (акт № 02/02-226/3 від 18.04.16), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (акт № 03-29/04/1305 від 27.04.16), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (акт № 623-33/03 від 17.05.16), ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” (акт № 541 від 03.06.16), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (акт № 05/221 від 30.06.16).

Апробація результатів дослідження. Основні положення наукового дослідження висвітлено в доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях і конгресах різних рівнів, у тому числі *міжнародних*: Перший міжнародний педагогічний конгрес “Актуальні питання переддошкільної, дошкільної та початкової ланки освіти: реалії та перспективи” (Одеса, 2011), “Современные научные достижения” (Горлівка, 2011), “День науки” (Дніпропетровськ, 2011), “Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку” (Переяслав-Хмельницький, 2012), “Інтеграція вищої школи України до Європейського та світового освітнього простору” (Київ, 2012), “Формування мовної особистості в багатоступеневій системі освіти: досвід, реалії, перспективи” (Івано-Франківськ, 2013), “Мова–Література–Культура в контексті національних взаємозв’язків” (Бердянськ, 2013), “Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика” (Херсон, 2014), “Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті педагогічних ідей Фрідріха Фребеля” (Херсон, 2014), “Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти:

особистісний вимір” (Донецьк, 2014), “Сучасна початкова освіта: традиції, інновації та перспективи” (Херсон, 2015), “Содружество наук. Барановичи-2015” (Барановичі, 2015), “Становлення творчої особистості в умовах компетентнісної освіти” (Кривий Ріг, 2015), “Модернізація педагогічної освіти: виклики XXI століття”, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова (Київ, 2016); *усеукраїнських*: “Практична підготовка педагогічних кадрів у вищій школі в умовах інтеграції України в Європейський освітній простір: стан та перспективи” (Переяслав-Хмельницький, 2012), “Формування професійної культури майбутніх педагогів в умовах модернізації освіти” (Харків, 2012), “Актуальні проблеми культури української мови і мовлення” (Острог, 2012), “Актуальные проблемы языкового образования” (Севастополь, 2012), “Сучасні технології реалізації освітньо-професійної програми підготовки фахівців з початкової освіти” (Київ, 2013), “Слово, речення, текст: когнітивний, прагматичний та лінгводидактичний аспекти” (Херсон, 2013), “Актуальні проблеми лінгводидактики: реалії та перспективи” (Херсон, 2016), “Лінгвістика наукового тексту: теорія і практика” (Херсон, 2016), “Духовна спадщина Олеся Гончара” (Херсон, 2016), “Модернізація мовно-літературної освіти у початковій школі: надбання, пошуки та перспективи розвитку” (Луцьк, 2016), “О.Потебня і сучасна наука” (Херсон, 2016); *міжрегіональних*: “Морально-етичне виховання дітей та молоді у контексті сучасних глобалізаційних процесів” (Херсон, 2012); “Педагогічна спадщина А.С.Макаренка та В.С.Сухомлинського: історія та сучасність” (Херсон, 2013); *регіональних*: “Культурно-мовні зв’язки як шлях формування національної свідомості” (Херсон, 2016).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 34 наукові праці, із них 1 монографія (одноосібна), 1 навчальний посібник із грифом МОН України (у співавторстві), 3 навчально-методичні посібники (у співавторстві), 28 одноосібних статей у наукових журналах і збірниках наукових праць, зокрема 20 в українських фахових виданнях (із них 4 в електронних наукових виданнях), 2 у виданнях іноземних держав (Польща, Білорусь), 3 у виданнях, що індексуються (Index Copernicus, РІНЦ), 3 статті додатково відбивають наукові результати дисертації, 2 тези за матеріалами конференцій (із них 1 на електронному ресурсі).

Особистий внесок автора в публікаціях зі співавторами полягає в загальній редакції посібника з грифом МОН України “Самостійна робота студентів під час вивчення методик української та російської мов” і розробленні розділу “Методика навчання української мови” (свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 57646 від 15.12.2014); у загальній редакції посібника “Організація і зміст самостійної роботи студентів з філологічних дисциплін” та розробленні розділу “Самостійна робота з курсу “Методика навчання української мови” (свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 57647 від 15.12.2014); у розробленні розділу “Ономастика” (свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 57649 від 15.12.2014) у навчально-методичному посібнику “Самоконтроль знань і вмінь

студентів з дисциплін гуманітарного циклу”; у розробленні завдань для перевірки залишкових знань студентів із курсу “Ономастика” в навчальному посібнику “Книга тестових завдань. Розділ "Українознавство"”

Результати захищеної у 2003 році **дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук** із теми “Функціонально-стилістичний підхід до вивчення сполучників і часток у загальноосвітній середній школі” в тексті докторської дисертації не використано.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 648 найменувань, із них – 15 іноземні. Повний обсяг дисертації становить 483 сторінок (у тому числі 385 сторінок основного тексту), 19 таблиць, 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його мету й завдання, об’єкт, предмет, концепцію, провідну ідею, гіпотезу; розкрито наукову новизну й практичне значення, методи дослідження; подано відомості про апробацію, упровадження, достовірність одержаних результатів й особистий внесок здобувача.

У першому розділі – „**Теоретико-методичні засади самостійної роботи в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови**” – обґрунтовано теоретико-методичні засади самостійної роботи майбутнього вчителя початкових класів до навчання української мови, визначено філософське підґрунтя організації самостійної роботи, розкрито сутнісні характеристики базових понять дослідження, здійснено лінгводидактичне обґрунтування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів.

З’ясовано, що проблема організації самостійної роботи студентів має давні національні витоки й віддзеркалена в спадщині видатних мислителів античності, просвітництва, братських шкіл, Києво-Могилянської академії, а також у філософських студіях Г. Сковороди (учення про самопізнання), Д. Багалія, П. Могили, Ф. Прокоповича (самостійність як засіб розвитку мисленнєвої діяльності особистості), представника зарубіжної філософії С. Гессена (концепція актуалізації особистісного потенціалу суб’єкта навчання), вітчизняних педагогів О. Духновича, І. Огієнка, В. Сухомлинського, К. Ушинського (ідея формування національної свідомості учнів) та ін. Їхні напрацювання послужили підвалинами для розроблення проблеми самостійної роботи суб’єктів навчання для дослідників різних поколінь із позицій прикладної філософії. Аналіз здобутків сучасних філософів освіти (В. Андрущенко, О. Базалук, Л. Беляєва, А. Валицька, Б. Гершунський, В. Кремень, В. Лутай, В. Огнев’юк, С. Подмазін та ін.) забезпечив розуміння провідних

положень ефективної організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови.

Теоретичним і методичним підґрунтям у розробленні концептуальних засад дослідження визначено настанови нормативно-законодавчих документів з питань освіти: Закону України “Про вищу освіту”, Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти; наукові положення, сформульовані в працях філософів, психологів, педагогів про діяльність загалом, інтеграцію навчально-пізнавальної та самостійної роботи в навчанні української мови зокрема; ідеї гуманістичної педагогіки, розвиток пізнавального інтересу суб’єктів навчального процесу, проблему спілкування на міждисциплінарному рівні, діагностико-прогностичні засади інтегрування змісту навчальних дисциплін, детермінованість взаємозв’язку об’єктивних і суб’єктивних чинників.

У дослідженні відбито психолого-педагогічні праці з проблем організації самостійної роботи майбутнього вчителя Л. Виготського, В. Давидова, О. Леонтєва, Д. Ельконіна, І. Зимньої, Г. Костюка, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Петухової, С. Рубінштейна, В. Семиченко, С. Смирнова та ін.; загальнодидактичні положення про самостійну роботу студентів, типи її, види, функції (Л. Бондар, В. Буряк, В. Козаков, О. Малихін, П. Підкасистий, О. Савченко, В. Сластьонін, М. Скаткін, М. Солдатенко, М. Фіцула, І. Шимко та ін.); лінгводидактичні напрацювання (В. Бадер, З. Бакум, А. Богуш, М. Вашуленко, Є. Голобородько, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Любашенко, Л. Мамчур, С. Омельчук, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Т. Симоненко, В. Статівка, І. Хом’як та ін.).

У процесі проектування й організації самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів ураховано закони педагогіки: закон соціальної зумовленості цілей, змісту, форм і методів навчання; закон цілісності та єдності педагогічного процесу; закон взаємозв’язку і єдності теорії та практики в навчанні; закон активної діяльності, визначено першочергове завдання освіти – формування вміння самостійно навчатися, оскільки це метавміння (надуміння) забезпечує високу діяльнісно-функційну ефективність особистісного та професійного зростання фахівця, його життєвий успіх, оптимальну організацію часу. У розділі з’ясовано, що самостійна робота має виняткову значущість, оскільки дає змогу кожному студентові визначити індивідуальну траєкторію навчання, до того ж забезпечує включення студентів до виконання самостійної роботи, створює умови для спілкування, самовдосконалення, саморозвитку, самоактуалізації, формування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів. Акцентовано, що методично доцільна організація самостійної роботи

є основою сучасного освітнього процесу, продуктивність її забезпечується розробленням методологічного складника.

У дисертації розкрито сутність стрижневих понять дослідження “самостійна робота”, “навчальна самостійна діяльність”, “самостійність”, “самоосвіта”, “самоконтроль” та ін., висвітлено наукові позиції дослідників, а також специфіку функціонування означених категорій у сучасній науці. Виявлено неоднозначність наукових позицій у тлумаченні означених дефініцій ученими в контексті напрацювань із філософії, психології, дидактики, лінгводидактики.

Самостійну роботу визначено як сплановану, організаційно й методично скоординовану (доаудиторну, аудиторну, позааудиторну) пізнавальну діяльність майбутнього вчителя початкових класів для оволодіння фаховими компетентностями (мовною, мовленнєвою, комунікативною, дослідницькою, лінгводидактичною, самоосвітньою), що реалізується без імперативних рекомендацій викладача, натомість в умовах систематичного педагогічного керівництва з можливістю вибору кожним студентом індивідуальної освітньої траєкторії. Ефективність самостійної роботи залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників: змісту і складності завдань, керівництва з боку наставників, рівня знань і загального розвитку суб'єктів навчання, їхніх інтелектуальних умінь і навичок, мотивів і настанов, способів і прийомів навчальної діяльності тощо.

На підставі проведеного аналізу сучасних праць психологів, педагогів, лінгвістів, лінгводидактів з'ясовано, що *професійна компетентність майбутнього вчителя початкових класів* за своєю структурою є багатокомпонентним утворенням, що складається з *мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, лінгводидактичної, самоосвітньої компетентностей*. Її формування можливе за умов упровадження комплексних змістових та організаційних заходів, урахування сутнісних характеристик кожної з компетентностей, функцій провідних видів професійно-педагогічної діяльності, сукупності особистісних якостей майбутніх учителів початкових класів.

Обґрунтовано, що для ефективного формування складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної компетентностей) у вищому навчальному закладі передбачено створення умов широкого спектру знань з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін для формування навичок самоосвіти, самовдосконалення; самореалізації; науково-дослідної роботи; розвитку творчих здібностей; своєчасної адаптації до складних обставин майбутньої практичної діяльності в ринкових умовах; посилення уваги до формування наукового світогляду; вироблення вмінь самовдосконалювати здобуті знання в практичній фаховій діяльності.

У другому розділі – **“Психолого-педагогічні основи організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів”** – розглянуто типологічні

характеристики студента як суб'єкта освітнього процесу, схарактеризовано психологічні чинники самостійної роботи й обґрунтовано індивідуально-психологічні детермінанти самостійної роботи студента (самореалізація, саморегуляція, самоорганізація, самоактуалізація, самоконтроль), проаналізовано сучасні підходи до організації самостійної роботи у виші.

Аналіз психологічної літератури дав змогу констатувати, що постійна увага до індивідуальних і вікових особливостей, розуміння суті психічних процесів, які лежать в основі навчально-пізнавальної діяльності, зумовлюють ефективну організацію самостійної роботи майбутнього вчителя початкових класів. З'ясовано, що вік студентів (18–25 років) – це період складного структурування інтелекту, під час якого починає окреслюватися індивідуальний стиль інтелектуальної діяльності, формується ментальний досвід, виробляються індивідуальні варіанти способів сприймання, запам'ятовування і мислення, що визначають шляхи набуття, накопичення, перероблення та використання інформації, передусім під час самостійної роботи. Саме тому більшість дослідників (Л. Анциферова, О. Андрієнко, Г. Балл, В. Бондаревський, Д. Ельконін, Ю. Кулюткін, С. Максименко, В. Секун, В. Семиченко та ін.) переконливо доводять, що найбільш ефективним є навчання, у процесі якого створюються оптимальні умови для формування складників професійної компетентності, коли необхідні результати досягаються за мінімальних витрат часу і зусиль викладача та студента, що й вимагає обов'язкового врахування основних типологічних характеристик студентської вікової групи (пам'яті, мислення, уваги, сприймання) в організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, а також їхніх індивідуальних і вікових особливостей, рівня мовних здібностей, пізнавальних можливостей, розуміння суті психічних процесів (мотивів, інтересу, сприймання, відтворення, видів пам'яті тощо).

В умовах збільшення питомої ваги самостійної роботи особливої актуальності з-поміж психологічних чинників набуває мотивація студентів до самостійного здобуття знань, формування складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної). Провідними мотивами самостійної роботи визначено прагнення студентів ґрунтовно підготуватися до майбутньої професійної діяльності, що посилюється з кожним роком навчання, тому перед викладачем постає завдання не лише методично правильно організувати самостійну роботу студентів, а й створити дієвий мотиваційний ресурс, що потребує методично збалансованого, доречного добору матеріалу для самостійної роботи, актуалізованої подачі теорії з обов'язковим умотивуванням її значення для подальшої професійної діяльності, чергування методів і прийомів засвоєння її на практиці, вибір оптимальних шляхів контролю.

Важливою психологічною передумовою успіху в навчальній діяльності є пізнавальний інтерес студентів до самостійної роботи, що стимулює в них

активність, творчість, прагнення швидше та краще оволодіти спеціальністю. Недостатньо сформований пізнавальний інтерес – одна з психологічних причин низької якості навчально-пізнавальної діяльності студента, його небажання виконувати завдання для самостійної роботи. З цього випливає, що викладач повинен постійно зацікавлювати студентів навчанням і самостійною роботою. Сформований у студентів інтерес до навчальної діяльності та самостійної роботи розвиває активну розумову діяльність, інтелектуальні, емоційні, вольові якості особистості, її здібності й характер; навчання набуває особистісного смислу.

Ураховано швидкозмінювані умови розвитку вищої освіти, вимоги до якості навчання фахівця освітньої галузі, що актуалізують процеси самореалізації, самоорганізації, самоактуалізації, самоконтролю як індивідуально-психологічні чинники самостійної роботи майбутнього вчителя початкових класів. Проаналізовано категорії, що безпосередньо стосуються суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, який у своєму особистісно-професійному розвитку за час навчання в педагогічному виші виробляє самоосвітні вміння й навички, набуває здатності до формування індивідуально-психологічних детермінантів, виконує різноманітні види самостійної роботи, що мають винятково важливе значення для його майбутньої професійної діяльності.

Багатовимірна природа проблеми дослідження потребувала аналізу психологічної підтримки процесу само- (самореалізації, саморегуляції, самоорганізації, самоактуалізації, самоконтролю особистості), у результаті якого означені категорії визначено як провідні індивідуально-психологічні детермінанти самостійної роботи. Процесуальні вектори цих категорій значною мірою актуалізуються новими умовами професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів, що знайшли відбиття і в освітньому процесі педагогічного вишу.

У розділі розглянуто провідні аспекти діяльності, на які мають бути спрямовані процеси самореалізації, саморегуляції, самоорганізації, самоактуалізації як якості особистості: уникнення психологічного бар'єру задля успішного здійснення самостійної роботи як специфічного виду діяльності, а також негативних імпульсів, що виникають через інертність і низьку результативність у досягненні мети. У формуванні й удосконаленні вольових якостей особистості значну роль відіграє система організації самостійної роботи студентів, у якій дидакти вбачають набуті студентами здатності до самостійної роботи на шляху самовдосконалення як особистості загалом, так і особистості майбутнього вчителя початкових класів зокрема.

Аналіз спеціальної літератури уможливив виявлення пріоритетних підходів до організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, що корелюють із завданнями дослідження, зокрема особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, компетентнісного, контекстного, дослідницького, які перебувають у взаємозв'язках на рівні системних упливів, уможливлують

упровадження інноваційного змісту та ефективних видів і типів самостійної роботи; забезпечення траєкторії професійного саморозвитку й самореалізації студентів, що створює наукове підґрунтя для реалізації нової філософії освітньої діяльності, стимулює інноваційне мислення, пошук оптимальних методів, прийомів, форм організації навчально-пізнавальної діяльності та самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів.

У третьому розділі – **“Науково-методична система підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови”** – проаналізовано зміст навчально-методичного забезпечення самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів із мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, представлено класифікаційну модель самостійної роботи, спроектовано основні аспекти самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови, визначено критерії, показники й рівні сформованості навчальних досягнень студентів із самостійної роботи, що дозволило констатувати: у чинному навчально-методичному забезпеченні для майбутніх учителів початкових класів недостатньо враховано особливості опрацювання значних обсягів навчальної інформації на засадах міждисциплінарної інтеграції мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, не розроблено належним чином критерії оцінювання результатів виконаної студентами самостійної роботи за формами, видами, типами. З огляду на це в дослідженні запропоновано авторські програми і посібники, у яких визначено методичні орієнтири в організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів.

Доведено, що урізноманітнення форм організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів шляхом упровадження наявного навчально-методичного забезпечення, зокрема пропорованих методичних рекомендацій, електронних посібників з оптимальним поєднанням продуктивних традиційних та інноваційних (здіяння електронних дидактичних ресурсів, забезпечення діалогової взаємодії в системі “викладач – студент”, “студент – студент” та ін.), а також належний навчально-методичний супровід сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу, формуванню конкурентноздатного фахівця, мобільного в адекватних реакціях на виклики сучасного соціуму, змотивованого на саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіту, самореалізацію.

Студіювання й аналіз психолого-педагогічних джерел, власні спостереження, узагальнення досвіду вишів України з обраної проблеми дозволили обґрунтувати організаційно-педагогічну структуру самостійної роботи майбутнього вчителя початкових класів, домінантами якої є форми, типи й види самостійної роботи. Виділено такі *форми* самостійної роботи: під керівництвом викладача, під опосередкованим керівництвом і без керівництва викладача; *типи* самостійної роботи студентів: за зразком, творчо-конструктивний, за рівнем самостійності, складності навчального матеріалу; *види* самостійної роботи: виконання вправ

за зразком, складання планів до тексту, робота з першоджерелами, конспектування фахових матеріалів, робота з мультимедійними ресурсами тощо.

Урахування форм, видів, типів, структурних компонентів та функцій самостійної роботи активізують студентів до самоосвітньої діяльності; виокремлення основних важелів активізації навчально-пізнавальної діяльності та самостійної роботи студентів у процесі вивчення мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін сприяє формуванню складників професійної компетентності, усвідомленому опануванню способами самостійного пошуку й обробленню необхідної інформації, результативному виконанню індивідуальних навчально-дослідницьких завдань.

Структурні зрушення, постійні зміни на ринку праці, виклики суспільства зумовили потребу розроблення змістового й технологічного аспектів самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови, у яких було б ураховано сучасні вимоги до професійної підготовки фахівців освітньої галузі, прогнозовані тенденції в інтеграційних, демографічних, економічних, соціальних, регіональних та інших процесах; напрями, орієнтири, підходи, форми, методи, технології навчання української мови.

Змістовий і технологічний аспекти організації самостійної роботи відбивають три основні етапи засвоєння знань, що сприяють формуванню нових якостей особистості вчителя початкових класів: 1) добір, накопичення знань, необхідних для формування професійних мовленнєвих умінь; 2) перетворення знань у переконання і формування на основі їх професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів; 3) реалізація знань і вмінь у конкретних видах творчої, мовної, мовленнєвої та іншої діяльності.

Відбір змісту й технологій самостійної роботи ґрунтується на загальнодидактичних і специфічних принципах (позитивної мотивації, самостійності, інтегративності, варіативності змісту навчання й науково-методичного супроводу, інтерактивності навчання, співробітництва, фундаментальності освіти та її професійної спрямованості, вибору індивідуальної освітньої траєкторії); сучасних підходах (особистісно зорієнтований, діяльнісний, компетентнісний, комунікативний, системний, дослідницький); провідних положеннях теорії діяльності; урахуванні основних компонентів організаційно-педагогічної структури (змістовий, мотиваційно-ціннісний, процесуально-операційний) і зумовлює реалізацію визначених цілей та комплексу завдань, застосування форм, типів і видів самостійної роботи, упровадження методики формування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів у процесі самостійної роботи.

Особистісно значущим для майбутніх учителів початкових класів стає оволодіння в процесі навчання фундаментальними цінностями, здобутками різногалузевих наук, полікультурних надбань; розуміння цінності, системності

не лише тих процесів, явищ та об'єктів, які вивчаються, а й навчально-пізнавальної діяльності та самостійної роботи; усвідомлення власної місії в скоординованій самоосвітній діяльності.

Під час моделювання самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови визначено трикомпонентну мету: *виховну* (виховання самостійності як особистісної якості, дієвого чинника пізнання, потреби в накопиченні, засвоєнні та оновленні знань); *навчально-пізнавальну* (формування вмінь і навичок техніки самостійної роботи, у тому числі вміннями приймати рішення, формулювати конкретні завдання відповідно до вектора діяльності; уміннями добирати адекватні методи й засоби вирішення проблем, що виникають у професійній діяльності й у життєвій практиці); *самоосвітню* (опанування студентами загальноосвітніми та професійними знаннями; розвиток умінь і навичок). Означена сукупність цілей відбиває відповідний компонент дидактичного процесу, зокрема виховний – через сегмент розвитку інтелектуальних потреб особистості, стереотипів пізнання, самостійності виявляє мотиваційні аспекти самостійної роботи; навчально-пізнавальний, що спрямований на оволодіння технікою виконання, процесуальні аспекти; самоосвітній – переважно змістові характеристики самостійної роботи майбутнього вчителя початкових класів.

Реалізація в освітньому процесі вищого навчального закладу основних аспектів самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови зумовила застосування адекватних методів діагностики. У роботі визначено критерії (мотиваційно-ціннісний; професійно-когнітивний; особистісно-вольовий; діяльнісний; креативно-дослідницький), які конкретизовано цілісною системою показників, та рівні сформованості професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої та лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів засобами самостійної роботи: *високий, достатній, середній, елементарний*, що визначалися не тільки за рівнем сформованості компонентів і критеріїв вияву їх у навчальній діяльності, а й з урахуванням поступового ускладнення навчальних завдань для самостійної роботи відповідно до професійного контексту.

У четвертому розділі – **“Технології самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів”** – виокремлено й схарактеризовано лінгводидактичні умови організації самостійної роботи студентів, проаналізовано форми, методи і засоби самостійної роботи у вищому навчальному закладі, розглянуто сучасні технології самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, з'ясовано особливості самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання.

На основі теоретичного аналізу наукових праць, спостережень за освітнім процесом вишу виокремлено лінгводидактичні умови організації самостійної роботи студентів, що потрактовано як певний комплекс наявних чи спеціально створених

у навчальному закладі умов і засобів, необхідних і достатніх для ефективної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів.

У процесі дослідження з'ясовано, що ефективність самостійної роботи потребує врахування таких лінгводидактичних умов: інтеграції мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін у процесі навчання; організації самостійної роботи студентів у процесі навчальних занять на засадах дослідницького підходу; забезпечення ефективного контролю результатів самостійної роботи, що забезпечить ефективне формування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів.

Продуктивними у формуванні складників професійної компетентності як індикаторів самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів є різні види лекцій – лекція-конференція, лекція-практикум, проблемно-моделювальна лекція, що посилюють зв'язок теорії з практикою, спираються на особистий досвід студентів, підвищують значущість їхнього життєвого та професійного досвіду в майбутній педагогічній діяльності, допомагають усвідомити дидактичний потенціал самостійної роботи; практично-семінарські заняття – семінар-конференція, інтегрований семінар, семінар-диспут, колоквиум, круглий стіл, дидактична гра, що є підсумком самостійного опанування студентами відповідних тем та ін.

Узагальнення теоретичних напрацювань з означеної проблеми дало змогу встановити взаємозв'язки між компонентами внутрішньої структури методів навчання, а також інтерпретувати розуміння на рівні дефініції «метод організації самостійної роботи студентів» як комплексний інтегративний спосіб самостійного теоретичного й практичного опанування навчальної інформації. Компоненти внутрішньої структури методів навчання, що ґрунтуються на загальнонаукових положеннях і відбивають провідні функції їх (освітньо-навчальну, розвивальну, виховну, контрольну), корелюють із завданнями самостійної роботи студентів.

У роботі визначено пріоритетні методи організації самостійної роботи: 1) *метод самостійного пошуку різних видів інформації* – формує в студентів здатність зіставляти певну інформацію в різних виданнях, виокремлювати спільне й відмінне, специфічне, бачити ракурси висвітлення того чи того питання в різних джерелах; 2) *метод самостійного студіювання теоретичного матеріалу з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін* – сприяє формуванню вмінь працювати з довідковими, енциклопедичними, лексикографічними джерелами, художніми текстами, користуватися глобальними інформаційними ресурсами задля опрацювання навчальної інформації, самостійно осмислювати й аналізувати наукову проблему, робити теоретичні узагальнення; 3) *метод використання інформаційних технологій* – дозволяє студентам швидко і якісно самостійно опанувати навчальний матеріал, унаочнювати освітній процес, забезпечує індивідуалізацію

навчання, об'єктивне оцінювання виконаної студентами роботи, уможливилює створення змістовних мультимедійних презентацій результатів самостійно виконаної роботи; 4) *метод застосування самостійно здобутої інформації* – сприяє формуванню вмінь логічно й грамотно викладати власні думки, робити висновки; зберігати інформацію в пам'яті завдяки самостійно розробленим мнемонічним прийомам, засобам (узагальнювальні схеми, таблиці, моделі, словесні ключі тощо); обробляти, відтворювати інформацію, виділяти найголовніше, суттєве, створювати пам'ятки, підказки для швидкого відновлення необхідної інформації; 5) *метод рефлексії здійснюваної самостійної роботи*, орієнтований на осмислення власних дій, почуттів, станів, аналіз їх та визначення відповідних положень, правил, висновків і формування індивідуально-психологічних детермінант майбутніх учителів початкових класів – саморегуляції, самореалізації, самоорганізації, самоактуалізації, самоконтролю особистості; 6) *метод самостійного узагальнення результатів і прогнозування* – передбачає формування вмінь узагальнювати як простий, так і складний теоретичний матеріал, обробляти й аналізувати результати самостійно виконаної роботи; формулювання рекомендацій щодо їхнього вдосконалення, умінь прогнозувати очікувані результати та шляхи досягнення їх.

У процесі дослідження визначено сукупність засобів організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, що сприяють підвищенню результативності виконуваної ними самостійної роботи: електронні дидактичні засоби, засоби інтенсифікації й активізації традиційних форм і методів навчання та самонавчання; індивідуальні науково-дослідницькі завдання; засоби інтерактивної взаємодії викладача й студента в освітньому процесі; інтернетні блоги викладачів та студентів, дидактичні ігри, навчально-методичний супровід самостійної роботи студента. Упровадження електронних дидактичних засобів, що надають навчально-пізнавальній діяльності та самостійній роботі студентів відкритості, гнучкості й мобільності, розширює діапазон використання та можливості вибору їх залежно від цілей і завдань фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Методично правильне використання форм, методів і засобів самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів сприяє підвищенню ефективності процесу формування складників професійної компетентності студентів, а також активізації механізмів професійного й особистісного їхнього саморозвитку та самореалізації.

Аналіз спеціальної літератури дозволив констатувати, що розроблення технологій самостійної роботи зумовлено багатьма об'єктивними чинниками, серед яких вагоме місце посідають ті, що пов'язані з індивідуальними освітніми запитами студентів і впливають на вибір кожним власної траєкторії навчання. Відповідно продуктивними технологіями самостійної роботи визначено: 1) *проблемно-модульні*, зорієнтовані на активне залучення суб'єктів навчання до самостійної, навчально-дослідницької роботи; 2) *інформаційно-комунікаційні* – інноваційне технічне

забезпечення та сукупність комп'ютерно зорієнтованих методів і засобів навчання з високою адаптивністю, що сприяють оптимізації навчального процесу у вищих навчальних закладах на засадах індивідуалізації, диференціації й інтенсифікації, розвивають інтелектуальний і творчий потенціал майбутніх учителів; 3) *інтеграційні*, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів самостійної роботи на рівні інтегрованих курсів та інтегрованих завдань з різних навчальних тем тощо; 4) *тренінгові*, що використовуються для самостійного опрацювання певних алгоритмів виконання типових практичних завдань, у тому числі за допомогою комп'ютера; 5) *діалогові*, які реалізуються завдяки поєднанню форм і методів навчання, базованих на діалоговому мисленні в дидактичних системах суб'єкт-суб'єктного рівня (педагог–студент, студент–студент–студент, студент–автор тощо).

Ознайомлення з проблемами реалізації дистанційного навчання (О. Андреев, О. Копусь, Є. Полат, М. Починкова, А. Соловов та ін.) дало підстави для таких узагальнень: дистанційне навчання є інваріантним у системі просторово-часових координат. З огляду на те, що основу навчального процесу в разі дистанційного навчання становить інтенсивна, цілеспрямована і контрольована самостійна робота студентів, яку вони виконують у зручному для них індивідуальному режимі, дистанційне навчання має виняткове значення для поглиблення знань; воно є найбільш адекватною відповіддю на виклики інформаційного суспільства. Теорію дистанційного навчання, що ґрунтується переважно на загальнодидактичних принципах, розглянуто на засадах таких сучасних принципів організації самостійної роботи, як: *варіативності форм і змісту навчання, програм, засобів*, що забезпечує вільне просування особистості в освітньому просторі з урахуванням персональних запитів майбутніх учителів та соціально-економічних умов функціонування освіти; *індивідуалізації*, що визначає розвиток здібностей особистості до самопізнання, саморегуляції, самоконтролю, самоорганізації; урахування запитів та інтересів кожного в змістовному забезпеченні процесу навчання; *диференціації*, що передбачає виважене проектування навчального процесу в системі двох координат – вертикальній і горизонтальній; *інтерактивності навчання*, що передбачає постійну активну взаємодію всіх учасників навчального процесу (співнавчання, взаємонавчання), які є рівноправними суб'єктами освітньої діяльності; *співробітництва*, що визначає особистісно орієнтоване спілкування, збагачення змісту навчання матеріалами, які мають емоційний вплив на читача, залучення майбутніх учителів початкової школи до самоаналізу, самооцінки власної діяльності, формування вміння педагогічної рефлексії; *багатоваріантності й гнучкості форм системи вищої освіти*, що передбачає застосування різних механізмів підвищення професійної майстерності, періодичний перегляд змісту освітнього процесу відповідно до змін потреб студентів.

Навчання майбутніх учителів початкових класів за допомогою дистанційних засобів має, порівняно з традиційними, низку таких переваг, як особистісна зорієнтованість, масовість за умови збереження індивідуального підходу, економічність, мобільність тощо, є однією з рушійних сил подальшого розвитку вітчизняної освіти, позитивно впливає на формування складників професійної компетентності майбутніх спеціалістів як важливих індикаторів ефективності самостійної роботи студентів.

Аналіз спеціальної літератури і власні спостереження дозволяють стверджувати, що ефективними шляхами організації самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови є: забезпечення своєчасної інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу; упровадження дистанційного навчання із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій поряд із традиційними засобами.

Створення індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти. При цьому необхідно врахувати забезпечення індивідуально-особистісного розвитку кожного суб'єкта навчальної діяльності; розширення й удосконалення вмінь і навичок самостійного пошуку інформації; розвиток мобільності та самостійності знань; збільшення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їхнього творчого мислення; розроблення критеріїв включення нових відомостей у зміст вищої професійної освіти та механізмів вилучення зі змісту навчання другорядних і застарілих відомостей; формування цілісної системи знань студентів на основі нормативних дисциплін і тих, що відносяться до циклу професійної, практичної та науково-предметної підготовки, а також освітньо-кваліфікаційну характеристику фахівця, на основі якої формуються навчальні плани і програми для студентів вищих навчальних закладів.

У п'ятому розділі – “**Аналіз результатів дослідного навчання**” – визначено мету й завдання дослідного навчання; описано зміст і структуру експериментальної програми, розроблено авторську методику самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів, описано перебіг і проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Метою діагностувального зрізу було передбачено з'ясування рівнів компетентностей майбутніх учителів початкових класів: **мовної** (знання норм і правил української мови, у тому числі й опанованих самостійно, достатніх для сприймання, майстерного використання їх в процесі мовлення; система вироблених і засвоєних у процесі мовленнєвої діяльності мовознавчих правил; здатність особистості здійснювати самостійний моніторинг динаміки засвоєння мовних норм, аналізувати тенденції в мовному дискурсі); **мовленнєвої** (уміння трансформувати

мовні знання в мовленнєву діяльність, сформована відповідальність за мовленнєві вчинки, здатність особистості до мовленнєвого саморозвитку, самопрезентації, самореалізації в будь-якій ситуації спілкування); *комунікативної* (здатність розуміти чужі й створювати власні програми мовленнєвої поведінки, адекватні меті, сфері, ситуації спілкування); *дослідницької* (спроможність фахівця до ефективної реалізації наукового пошуку, вільне оперування дослідницькими діями; розвинута здатність до динамічної самоорганізації у творчій роботі й досягнення максимального результату за мінімально короткий час; самостійна пошукова діяльність); *самоосвітньої* (професійно-особистісне утворення, що є складником системи професійно значущих ключових компетентностей майбутнього вчителя початкових класів, який володіє належним обсягом знань, умінь і навичок для саморозвитку, самоаналізу, прогнозування професійних перспектив; усвідомлює соціальну вагу самоосвітньої діяльності, її результатів та умов здійснення; самостійно здобуває нову інформацію, виконує індивідуальні практичні завдання; критично оцінює педагогічні явища та факти, підготовлений до подальшої ціложиттєвої самоосвіти); *лінгводидактичної* (готовність студента до педагогічної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі, яка ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках і досвіді навчання, що є підвалинами для формування методичної майстерності вчителя; сформованій позиції щодо власної професійної діяльності, а також професійної діяльності інших).

У результаті проведення діагностувального зрізу було виявлено значну кількість студентів із середнім та елементарним рівнями сформованості складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Результати констатувального зрізу переконливо засвідчили необхідність розроблення ефективної методики самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) як індикаторів ефективності самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови. Розроблену методику представлено графічною моделлю, у якій подано структурні компоненти: мету, принципи (загальнодидактичні, лінгводидактичні та власне методичні), підходи, науково-методичну систему самостійної роботи, компоненти організаційно-педагогічної структури самостійної роботи (змістовий, мотиваційно-ціннісний, процесуально-операційний), форми, методи, засоби, технології самостійної роботи, лінгводидактичні умови, критерії, рівні, що сукупно становлять теоретико-методичні засади самостійної роботи в професійній підготовці майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах (рис. 1).

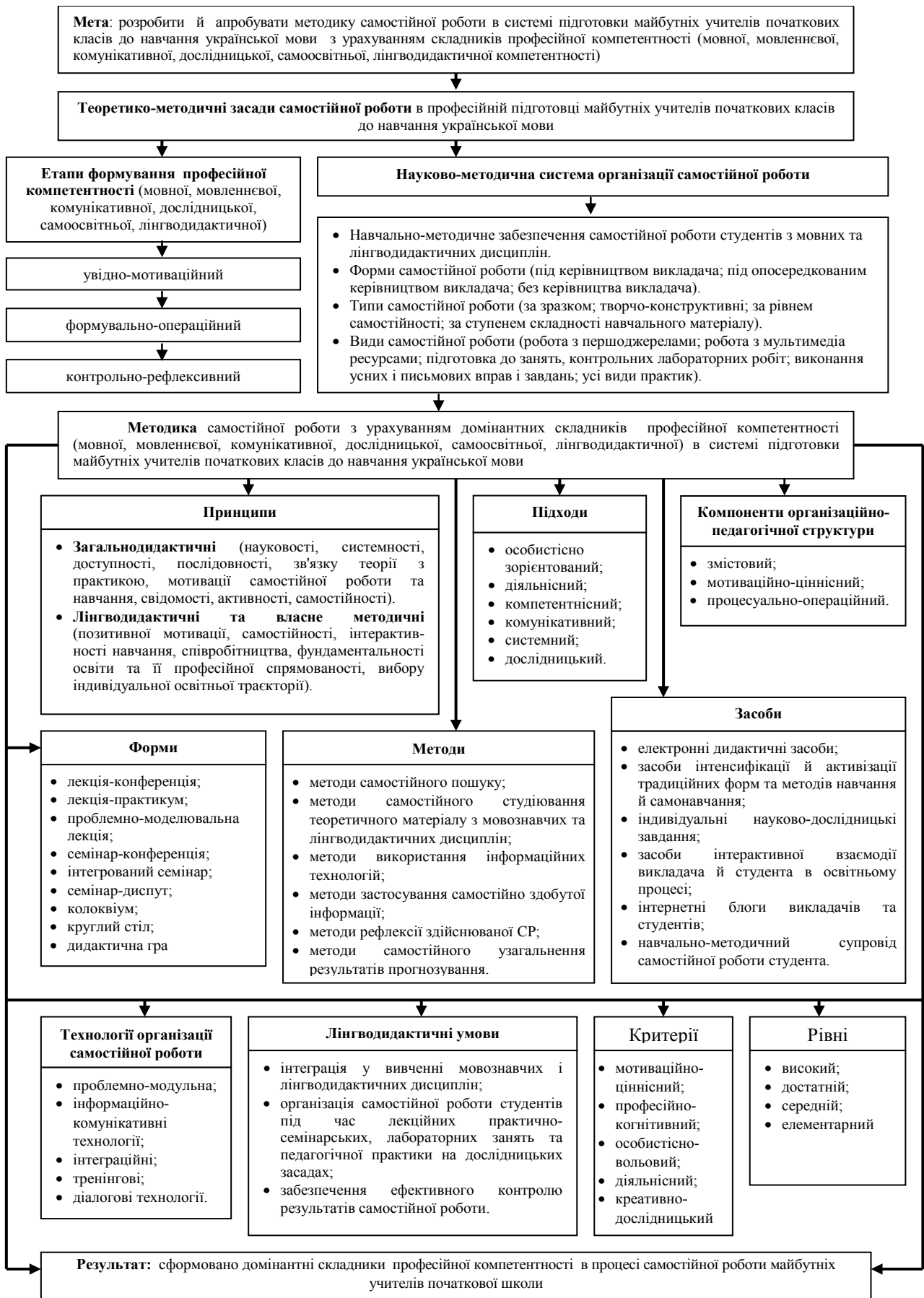

Рис. 1. Модель методика самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови

Оскільки формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів є складним багатоаспектним процесом самостійної науково-пізнавальної, практичної та контрольної-рефлексивної діяльності, то організація самостійної роботи в процесі опанування мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін під час експерименту здійснювалася поетапно: *перший етап* – *увідно-мотиваційний* – спрямований на формування мотиваційно-пізнавальної сфери студентів експериментальних груп на основі рефлексивної діяльності (самоаналізу, самооцінювання) та діагностування базової системи знань і вмінь; *другий етап* – *формульовано-операційний* – передбачав організацію самостійної діяльності студентів експериментальних груп у межах навчальних дисциплін з поступовим переходом від репродуктивних до дослідницько-творчих дій; *третій етап* – *контрольно-рефлексивний*, – на якому здійснювалася діагностика й самодіагностика рівнів сформованості складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів, що виступають індикаторами ефективності самостійної роботи, – мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної компетентностей. Відповідно до мети й завдань педагогічного експерименту програму формульованого етапу спроектовано в такий спосіб, щоб студенти поступово наближалися до майбутньої професійної діяльності.

Перший етап був пов'язаний із засвоєнням поняттєво-термінологічного апарату психолого-педагогічної, лінгвістичної, лінгводидактичної наук та формуванням суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачами і студентами в професійному становленні майбутнього фахівця в аудиторній та позааудиторній роботі, зокрема самостійній. Упродовж цього етапу було використано такі типи самостійної роботи: *за тематикою* (самостійна робота з мовознавчих дисциплін, самостійна робота інтегративного характеру); *за послідовністю впровадження різних видів самостійної роботи відповідно до курсу навчання* (*I курс* – переважно *репродуктивна самостійна робота*, оскільки використовуються різновиди самостійної роботи (з ними студенти ознайомлені ще зі школи), що передбачають здебільшого репродуктивну діяльність – лінгвістичні повідомлення, лінгвістичні мініатюри, реферати, підготовка до практичних занять тощо; *II–IV курси* – *продуктивна самостійна робота*: зміст самостійної роботи, а відтак і шляхи її виконання змінюються, збільшується питома вага креативного складника передусім завдяки виконанню творчих робіт з мовознавчих дисциплін і дослідницького – у зв'язку з виконанням курсових і дипломних робіт з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін.

Основними видами самостійної роботи визначено опрацювання лекційного матеріалу за конспектом лекцій та навчальною літературою, підготовка до практичних занять, вивчення тем, що не розглядалися на лекціях, виконання завдань для самостійної роботи, спрямованих на формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Важливим складником освітнього процесу

стало залучення студентів до самостійної роботи під час лекцій, завдання для якої розроблялися з поступовим ускладненням. Акцент було зроблено на формуванні готовності майбутнього вчителя початкових класів до самовдосконалення, самореалізації та саморозвитку. Якість самостійного опрацювання й засвоєння матеріалу перевірялася здебільшого за допомогою тестів, співбесід, колоквиумів. Особливий інтерес у майбутніх учителів викликала підготовка мультимедійних презентацій за результатами самостійного опрацювання навчального матеріалу, що було спрямовано на формування вмінь студентів орієнтуватися у великих потоках інформації, самостійно узагальнювати матеріал, робити висновки, відповідати на запитання аудиторії, добирати тексти різної жанрово-стильової приналежності.

Другий етап експериментального навчання був позначений у змістовому плані наявністю дисциплін “Сучасна українська мова з практикумом”, “Методика навчання української мови в початкових класах”, що зумовило урізноманітнення типів і видів самостійної роботи студентів. До того ж, опанування мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін уможливило здійснення інтеграції самостійної роботи студентів. Під час цього етапу було збільшено питому вагу продуктивних самостійних завдань когнітивного, креативного, організаційно-діяльнісного типу. До завдань когнітивного типу належали такі: знаходження, визначення принципів побудови різних структур (класифікації стилів, типів мовлення, частин мови, видів диктантів, вправ, типів уроку української мови; пошук спільного й відмінного в різних класифікаціях тощо). Завдання креативного типу передбачали роботу з лексикографічними виданнями, укладання словників, складання кросвордів і запитань до вікторин за матеріалами мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, написання лінгвістичних мініатюр, методичних коментарів до дидактичного матеріалу, підготовка фрагментів уроків відповідно до визначеного типу тощо. До завдань організаційно-діяльнісного типу віднесено самооцінювання, взаємооцінювання, взаєморецензування самостійних творчих завдань.

У процесі вивчення сучасної української літературної мови та методики її навчання в початкових класах студенти експериментальних груп залучалися до підготовки есе – виду самостійної дослідницької роботи студентів задля поглиблення й закріплення теоретичних знань і формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Кожен студент мав індивідуальну тему, пов'язану з аналізом статистичних відомостей із соціолінгвістичних джерел, аналізом матеріалів засобів масової інформації, розбором проблемної ситуації з розгорнутими думками, добором прикладів, що ілюструють проблему, та їхнього докладного аналізу, вивчення перспективного педагогічного досвіду й методичної спадщини.

Ефективним методом організації самостійної роботи студентів виявився методичний проект. Виконання та захист методичних проектів у проблемних групах

дозволило студентам самостійно здобувати знання, працювати з різними джерелами інформації, до того ж у процесі проектної діяльності студенти систематично залучалися до спілкування. Урахування особливостей проекту (робота з першоджерелами, реальна практична значущість, матеріально виражений результат) дозволило збільшити його питому вагу під час вивчення методики навчання української мови (ця дисципліна давала змогу практично перевірити ефективність розробленого проекту). Професійне спрямування методики навчання української мови в початкових класах сприяло підвищенню інтересу студентів, а використання проектних технологій під час опанування цього курсу забезпечувало розвиток креативності студентів і стимулювало їх до саморозвитку й самореалізації в різних видах діяльності.

У процесі вивчення дисципліни “Методика навчання української мови в початкових класах” було використано різні види проектів. Як підготовчі до виконання складних самостійних проектних досліджень було використано *короткострокові проекти*, завданням яких стала підготовка презентацій за темою практичного заняття або лекції. Наприклад, “Українська лінгводидактика початкової школи в персоналіях”, “Програми й підручники з української мови для початкової школи” тощо. Такі завдання студенти виконували, як правило, у парах, творчих групах. Для відстеження індивідуального внеску кожного учасника проекту в діяльності міні-групи заповнювався лист планування самостійної роботи учасника методичного проекту. Експеримент засвідчив продуктивність проектної діяльності у формуванні креативних здібностей студентів.

Особливу увагу під час другого етапу експерименту було приділено *довгостроковим проектам*. Студентам було запропоновано спланувати вивчення певної мовознавчої теми для учнів відповідного класу. Такі завдання передбачали визначення необхідних знань і вмінь учнів, зазначених чинною програмою з української мови; розроблення календарного планування з урахуванням обсягу годин, визначених програмою, і циклу уроків різних типів з відповідної теми; складання плану-конспекту уроку за темою; створення наочності й добір дидактичного матеріалу.

Застосування в процесі експерименту проектів було спрямоване на формування креативних здібностей студентів, зокрема вмінь зіставляти наукову інформацію та її проекцію в шкільних підручниках, вмінь самостійно здійснювати адаптацію текстів до вікових особливостей учнів початкової школи, їхніх когнітивних запитів, вмінь оцінювати дидактичний, виховний, соціокультурний потенціал дидактичного матеріалу, пропонувати власне бачення певної теми в курсі української мови для початкових класів.

Експеримент підтвердив ефективність проектної діяльності у формуванні дослідницької компетентності, креативних здібностей студентів. Цікавими й оригінальними виявилися проекти підручників, посібників, збірників диктантів,

вправ, які готували студенти. Для того щоб, наприклад, підготувати збірник вправ, майбутнім учителям початкових класів необхідно було розібратися в їхній класифікації, добре вивчити вимоги чинної програми.

Третій етап експериментального навчання передбачав збільшення питомої ваги самостійних завдань дослідницького характеру, що сприяли формуванню дослідницької, самоосвітньої та лінгводидактичної компетентностей майбутніх учителів початкових класів. Студенти систематично залучалися до написання тез, анотацій, наукових статей після ознайомлення з вимогами до підготовки їх.

Окрім того, студенти експериментальних груп залучалися до написання наукових статей з актуальних проблем мовознавства й лінгводидактики.

З-поміж основних видів самостійної роботи для активізації пізнавальної діяльності студентів практикувалось опрацювання рекомендованої літератури з виконанням таких завдань: розроблення серії запитань за першоджерелами відповідно до виучуваної теми, словесний опис базової теми спілкування, укладання термінологійного словника-мінімуму, трансформування готових і створення власних текстів професійного спрямування за жанрами, написання рефератів, доповідей, повідомлень, також рецензування виступів, рефератів, промов та повідомлень магістрантів, виконання коментарного супроводу тощо. Така організація самостійної роботи вимагала постійного контролю задля коригування навчально-пізнавальної й пошуково-дослідницької діяльності студентів. Як засвідчила практика, організована в такий спосіб самостійна робота забезпечувала формування в студентів умінь самостійно, цілеспрямовано працювати, творчо підходити до використання різноманітних джерел інформації, аналізувати й комбінувати матеріал, робити логічні висновки та використовувати їх для отримання практичних результатів.

Особливості роботи в експериментальних групах потребували розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення. Студентам експериментальних груп було надано всі необхідні навчально-методичні матеріали: програми з навчальних дисциплін, опорні конспекти лекцій, розробки практичних і семінарських занять, методичні посібники і методичні рекомендації.

Особливе місце у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів посідав спецкурс “Мовленнєва креативність учителя початкових класів”. У процесі формувального етапу експерименту активно використовувалися традиційні та інноваційні технології навчання, зокрема: інформаційно-комунікаційні, інтеграційні, тренінгові, діалогові, проблемно-модульні, проектні, що сприяли заглибленню студентів у теоретико-практичний матеріал та формуванню складників їхньої професійної компетентності.

У процесі експерименту в організації навчальної діяльності студентів провідною виступила проектна технологія. Студенти експериментальних груп працювали у творчих групах, розробляли і захищали авторські проекти.

Під час експериментально-дослідного навчання було застосовано різноманітні за змістом і формою виконання типи вправ, подані в авторських навчальних посібниках, спрямовані на розвиток складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів, а також на оволодіння студентами поняттєво-термінологічним апаратом та методичною системою лінгводидактики, опрацювання загальнотеоретичних положень дисциплін, формування професійних умінь. Особливу увагу було приділено вправам, що забезпечували формування мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей. Це, зокрема, лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи й завдання, у процесі виконання яких студенти експериментальних груп вели спостереження та аналізували мовні одиниці у зв'язному тексті, здійснювали стилістичне експериментування, конструювання зв'язних висловлювань, редагували виступи, реферати, дослідницькі проекти.

У процесі експериментального навчання було запропоновано завдання для самостійної роботи в умовах дистанційного навчання. Для цього підготовлено навчально-методичний супровід, після опрацювання якого студенти мали змогу надсилати електронною поштою дібрані ними вправи і завдання, спрямовані на розвиток діалогічного й монологічного мовлення учнів початкової школи. Найбільш оригінальні вправи після кількаразового доопрацювання розміщувалися на сайті кафедри.

Мета останнього етапу експерименту полягала в тому, щоб визначити ефективність організації самостійної роботи студентів, здійснити рефлексію, зіставити результати. На цьому етапі важливо було допомогти студентам зробити висновки, усебічно проаналізувати особливості формування складників професійної компетентності, за необхідності – внести корективи, запропонувати рекомендації. Найбільш суттєвою ознакою цього етапу було визначено здатність до самоаналізу власної самостійної діяльності. Саме це, на нашу думку, є важливою передумовою мотивації для подальшого розвитку професійної компетентності, тобто спонукає студентів до самоосвіти.

Результати формувального етапу експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики, оскільки високий рівень сформованості мовної компетентності студентів експериментальних груп (ЕГ) порівняно з констатувальним зрізом збільшився на 8 %, високий рівень мовленнєвої компетентності зріс на 7 %, комунікативної – на 10 %, дослідницької – на 13 %, самоосвітньої – на 12 %, лінгводидактичної – на 11 %.

Істотно збільшився й достатній рівень сформованості складників професійної компетентності студентів ЕГ: мовної компетентності – на 16 %, мовленнєвої – на 9,5 %, комунікативної – на 26 %, дослідницької – на 13 %, самоосвітньої – на 17 %, лінгводидактичної – на 14 %.

Показники середнього рівня сформованості професійної компетентності студентів ЕГ зменшилися: мовної компетентності – на 15 %, мовленнєвої – на 5 %, комунікативної – на 10 %, дослідницької – на 10 %, самоосвітньої – на 10 %, лінгводидактичної – на 10 %.

комунікативної – на 20 %, дослідницької – на 5 %, самоосвітньої – на 9 %, лінгводидактичної – на 16 %.

Елементарний рівень сформованості мовної компетентності студентів ЕГ порівняно з констатувальним зрізом зменшився – на 9 %, мовленнєвої – на 11,5 %, комунікативної – на 16 %, дослідницької – на 21 %, самоосвітньої – на 20 %, лінгводидактичної – на 9 %.

Позитивна динаміка рівнів сформованості складників професійної компетентності студентів студентів контрольних груп (КГ) була незначною.

Результати вимірювання рівнів сформованості складників професійної компетентності ЕГ початку й кінця експерименту подано в табл. 1.

Таблиця 1

Результати вимірювання рівнів сформованості складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів (%)

Рівні професійної компетентності								
	Високий		Достатній		Середній		Елементарний	
	До початку експерименту	Після експерименту	До початку експерименту	Після експерименту	До початку експерименту	Після експерименту	До початку експерименту	Після експерименту
Мовна компетентність								
КГ	18,5	22	26,4	25,5	45,6	43,5	9,5	9
ЕГ	17	25	24	40	48	33	11	2
Мовленнєва компетентність								
КГ	24	25	29	31	31	32	16	12
ЕГ	23	30	29,5	39	30	25	17,5	6
Комунікативна компетентність								
КГ	6	8	24	28	49	50	21	14
ЕГ	7	17	26	52	47	27	20	4
Дослідницька компетентність								
КГ	6	8	29	31	32	34	33	27
ЕГ	7	20	32	45	29	24	32	11
Самоосвітня компетентність								
КГ	9	14	24	25	38	44	29	17
ЕГ	11	23	23	40	39	30	27	7
Лінгводидактична компетентність								
КГ	18	20	24	24	48	51	10	5
ЕГ	19	30	21	35	49	33	11	2

Статистичною обробкою експериментальних даних за критеріями Фішера виявлено, що різниця між результатами діагностування ЕГ і КГ є статистично вагомою. Динаміку змін у рівнях сформованості професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів ЕГ початку й кінця експерименту за розробленою методикою подано в діаграмах на рис. 2, 3.

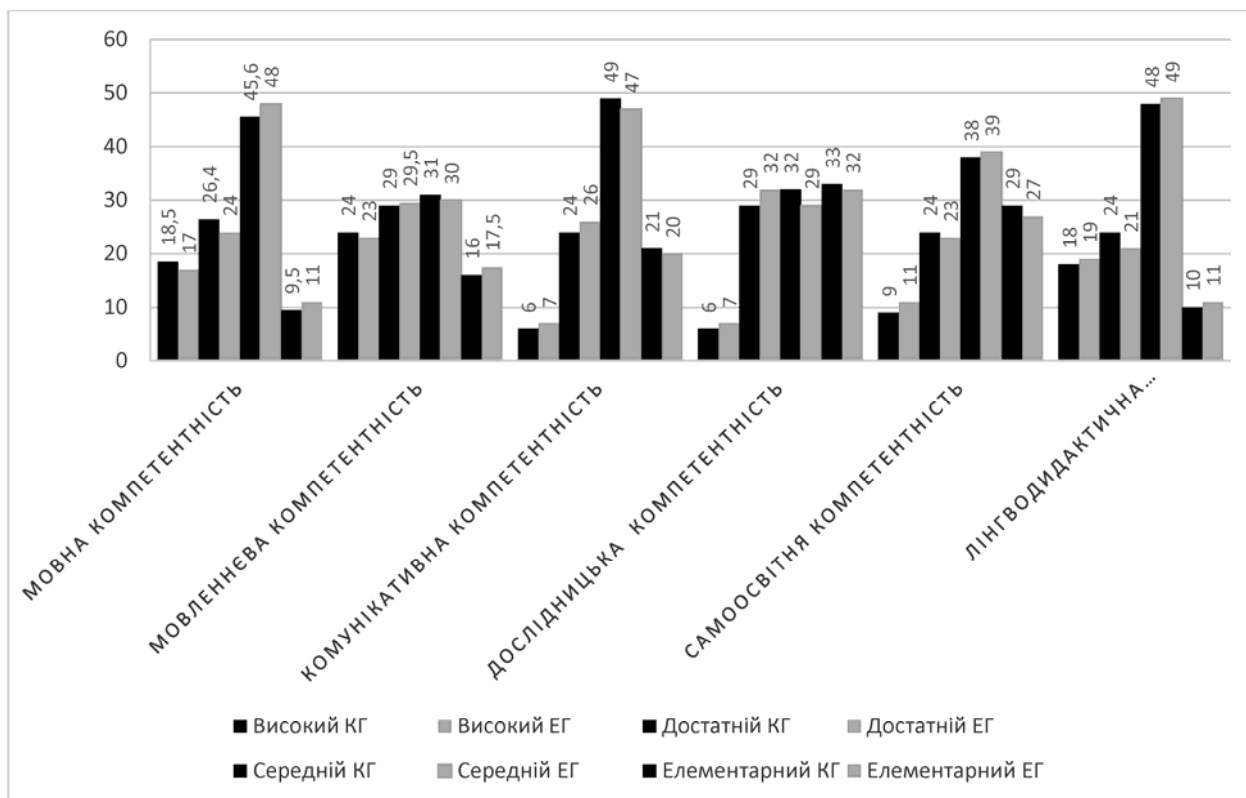

Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів до початку експерименту (%)

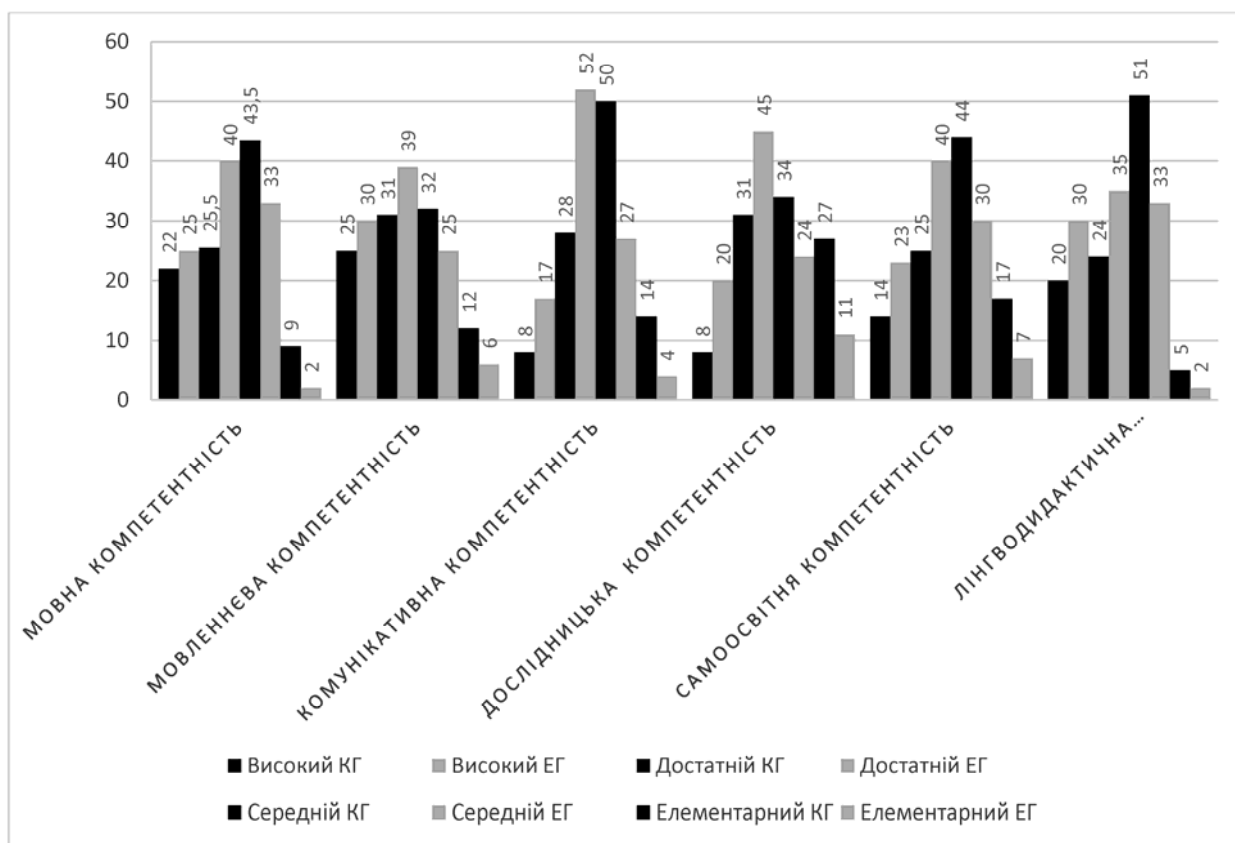

Рис. 3. Динаміка рівнів сформованості складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів після експерименту (%)

Розроблена методика самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів створювала сприятливі умови для розвитку в них готовності до активної творчої діяльності в початкових класах, поширення й продукування педагогічних інновацій, набуття досвіду успішного та раціонального розв'язання професійних завдань і педагогічних ситуацій.

Результати формульовального етапу експерименту засвідчили, що ефективність самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів підвищиться за таких умов: розроблення методики самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності; створення науково-методичного супроводу підтримки самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів; запровадження завдань для самостійної роботи студентів із мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін на засадах міждисциплінарної інтеграції; залучення інформаційно-навчального середовища, інтерактивних технологій навчання в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів, спрямованих на ефективну організацію самостійної роботи.

У **висновках** узагальнено основні результати дослідження, зокрема:

1. Методологічними і теоретичними засадами дослідження визначено настанови нормативно-законодавчих документів з питань освіти (закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті); науково-філософські положення; психолого-педагогічні праці з проблем організації самостійної роботи майбутнього вчителя; загальнодидактичні положення про організацію самостійної роботи студентів, її типи, види, функції; лінгводидактичні напрацювання з проблеми самостійної роботи в навчанні української мови.

2. У дисертації уточнено й обґрунтовано сутність стрижневих понять дослідження “самостійна робота”, “навчальна самостійна діяльність”, “самостійність”, “самоосвіта”, “самоконтроль” та ін., висвітлено наукові позиції дослідників, а також особливості функціонування їх в сучасній науці. Виявлено неоднозначність наукових позицій у тлумаченні означених дефініцій ученими в контексті напрацювань філософії, психології, дидактики.

Самостійну роботу витлумачено як організаційно сплановану й методично скоординовану (доаудиторну, аудиторну, позааудиторну) пізнавальну діяльність майбутнього вчителя початкових класів для оволодіння фаховими компетентностями (мовною, мовленнєвою, комунікативною, дослідницькою, самоосвітньою, лінгводидактичною), що реалізується без імперативних рекомендацій викладача, натомість в умовах систематичного педагогічного керівництва з можливістю вибору кожним студентом індивідуальної освітньої траєкторії. Ефективність самостійної роботи залежить від багатьох зовнішніх

і внутрішніх чинників: змісту і складності завдань, керівництва з боку наставників, рівня знань і загального розвитку суб'єктів навчання, їхніх інтелектуальних умінь і навичок, мотивів і настанов, способів і прийомів навчальної діяльності тощо.

Самостійну навчальну діяльність розглядаємо як складне, багаторівневе і динамічно розгорнуте явище, що виконує практично-перетворювальну, науково-просвітницьку функції, формує визначені в дослідженні компетентності (мовну, мовленнєву, комунікативну, самоосвітню, дослідницьку, лінгводидактичну) майбутніх учителів початкових класів, суб'єкт-суб'єктну взаємодію; як провідний тип самостійної діяльності студентів у навчанні, що найповніше відбиває суттєву специфіку і провідні принципи сучасних освітніх технологій.

Поняття “самостійна робота”, “самостійна навчальна діяльність”, “самоосвіта”, “самоконтроль” тлумачимо з урахуванням змісту дефініції “самостійність” як однієї з властивостей особистості, що характеризується двома чинниками: по-перше, сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими суб'єктами в навчанні, які складаються в процесі діяльності.

3. Вивчення психологічної й педагогічної літератури дозволило з'ясувати, що продуктивну організацію самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів забезпечує врахування психологічних чинників: індивідуальних і вікових особливостей, рівня мовних здібностей, пізнавальних можливостей студентів, розуміння суті психічних процесів (мотивів, інтересу, усвідомлення, сприймання, відтворення, видів пам'яті тощо).

В умовах збільшення питомої ваги самостійної роботи в українських вишах особливої актуальності з-поміж зазначених психологічних чинників набуває мотивація студентів до самостійного здобуття знань, формування складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної), що забезпечує усвідомлення їх, а відтак і міцність, мобільність. Установлено, що для організації продуктивної самостійної роботи важливими є мотиви інтелектуально-пізнавальної сфери, усвідомлені студентам й зрозумілі їм. З'ясовано, що процес навчання, зокрема формування складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів, ґрунтується на врахуванні специфіки уваги, пам'яті, сприймання та мислення, що дозволило визначити напрями й зміст самостійної роботи.

Багатовимірною природою проблеми дослідження потребувала аналізу психологічної підтримки процесу само- (самореалізації, саморегуляції, самоорганізації, самоактуалізації, самоконтролю), у результаті якого визначено проаналізовані категорії як провідні індивідуально-психологічні детермінанти самостійної роботи та окреслено шляхи підвищення ефективності процесів

самореалізації, саморегуляції, самоорганізації, самоактуалізації, самоконтролю майбутніх учителів початкових класів.

Студювання й аналіз психолого-педагогічних джерел, власні спостереження, узагальнення досвіду вишів України з проблеми організації самостійної роботи студентів дозволили обґрунтувати організаційно-педагогічну структуру самостійної роботи майбутнього вчителя початкових класів, домінантами якої є форми, типи й види самостійної роботи. Визначено, що основними *формами* самостійної роботи є робота під керівництвом викладача, під опосередкованим керівництвом і без керівництва викладача; *типами* самостійної роботи студентів є такі: за зразком, творчо-конструктивний, за рівнем самостійності, складності навчального матеріалу; *видами* самостійної роботи є виконання вправ за зразком, складання планів до тексту, робота з першоджерелами, конспектування фахових матеріалів, робота з мультимедійними ресурсами тощо.

Урахування типів, видів, структурних компонентів та функцій самостійної роботи спрямувало навчальну діяльність студентів на посилення самостійності в навчанні, дозволяючи усвідомити значення дидактичного завдання. Вироблення стратегій оптимальних дій, з'ясування чинників спонукало студентів до активізації навчально-пізнавальної діяльності та самостійної роботи в процесі вивчення мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін; сприяло формуванню професійної компетентності, опануванню способами самостійного пошуку й оброблення необхідної інформації, виконанню індивідуальних навчально-дослідницьких завдань.

4. У процесі дослідження з'ясовано, що ефективність організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів забезпечували такі лінгводидактичні умови: інтеграція у вивченні мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін, що зумовило ефективне формування складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів; організація самостійної роботи студентів під час лекційних, практично-семінарських, лабораторних занять, педагогічної практики на дослідницьких засадах; забезпечення ефективного контролю результатів самостійної роботи, а також обґрунтовано пріоритетні підходи до організації самостійної роботи: особистісно зорієнтований, комунікативно-діяльнісний, компетентнісний, контекстний, дослідницький, які перебувають у взаємозв'язках на рівні системних впливів, уможливають упровадження інноваційного змісту та ефективних типів і видів самостійної роботи, адекватних змісту; створюють наукове підґрунтя для реалізації нової філософії освітньої діяльності, стимулюють інноваційне мислення, пошук оптимальних методів, прийомів, форм організації навчально-пізнавальної діяльності та самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів.

5. Аналіз навчально-методичного супроводу організації самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови дозволив виокремити вимоги до змісту, планування й організації самостійної

роботи студентів, окреслені в нормативних документах галузевого міністерства. Визначено, що для майбутніх учителів початкових класів недостатньо враховано особливості опрацювання значних обсягів навчальної інформації на засадах міждисциплінарної інтеграції мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, не розроблено належним чином критерії оцінювання результатів виконаної студентами самостійної роботи за формами, видами, типами. З огляду на це в дослідженні запропоновано авторські програми та посібники, у яких визначено методичні орієнтири організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів.

6. Реалізація в освітньому процесі вищого навчального закладу організаційно-педагогічної структури самостійної роботи майбутнього вчителя початкових класів у системі підготовки до навчання української мови зумовила обґрунтування інтегрованих критеріїв: мотиваційно-ціннісного, професійно-когнітивного, особистісно-вольового, діяльнісного, креативно-дослідницького. Означені критерії конкретизовано цілісною системою відповідних показників, що відтворюють певну властивість досліджуваного об'єкта – рівні сформованості професійної компетентності студентів засобами самостійної роботи: *високий, достатній, середній, елементарний*, що визначаються не тільки за рівнем сформованості компонентів і критеріїв їхнього прояву в самоосвітній навчальній діяльності, а й з урахуванням поступового зростання складності завдань для самостійної роботи.

7. Результати констатувального етапу переконливо засвідчили необхідність розроблення ефективної методики самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності як індикаторів продуктивності самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. Експериментально підтверджено необхідність поетапного формування складників фахової компетентності студентів : *перший етап – увідно-мотиваційний* – здійснювався на основі рефлексивної діяльності (самоаналізу, самооцінювання) та діагностування базової системи знань і вмінь; *другий етап – формувальньо-операційний* – проводився в процесі засвоєння мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін з поступовим переходом від репродуктивних до дослідницько-творчих дій; *третій етап – контрольньо-рефлексивний* – передбачав діагностику й самодіагностику рівнів сформованості складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Результати формувального етапу експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики, яка полягала в оптимізації змісту самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів з урахуванням вимог сучасного суспільства, індивідуальних професійно-особистісних потреб і запитів майбутніх фахівців; реалізації цілей і комплексу завдань.

Зазначимо, що високий рівень сформованості мовної компетентності студентів ЕГ порівняно з констатувальним зрізом збільшився на 8 %, високий рівень мовленнєвої компетентності зріс на 7 %, комунікативної – на 10 %, дослідницької – на 13 %, самоосвітньої – на 12 %, лінгводидактичної – на 11 %.

Зріс достатній рівень сформованості складників професійної компетентності студентів ЕГ: мовної компетентності – на 16 %, мовленнєвої – на 9,5 %, комунікативної – на 26 %, дослідницької – на 13 %, самоосвітньої – на 17 %, лінгводидактичної – на 14 %.

Водночас зменшилися показники середнього рівня сформованості професійної компетентності студентів ЕГ: мовної компетентності – на 15 %, мовленнєвої – на 5%, комунікативної – на 20 %, дослідницької – на 5%, самоосвітньої – на 9%, лінгводидактичної – на 16%.

Порівняно з констатувальним зрізом зменшився елементарний рівень сформованості мовної компетентності студентів ЕГ– на 9%, мовленнєвої – на 11,5 %, комунікативної – на 16 %, дослідницької – на 21%, самоосвітньої – на 20%, лінгводидактичної – на 9 %.

Пропонована методика ґрунтується на основних положеннях психолого-педагогічних засад самостійної роботи; упровадженні продуктивних форм, типів і видів самостійної роботи; урахуванні основних компонентів організаційно-педагогічної структури; створенні сприятливих умов для саморозвитку, самоконтролю, самоосвіти та самореалізації майбутніх учителів початкових класів.

Доведено, що запропонована методика самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності є раціональною і перспективною, стимулює студентів до самоактуалізації, самоорганізації, професійно-особистісного саморозвитку впродовж життя.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів, пов'язаних із проблемою самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови. У процесі наукового пошуку визначено нові проблемні позиції, що потребують подальшого вивчення, а зокрема: методика реалізації інтегративного підходу в навчально-пізнавальній діяльності та самостійній роботі майбутніх учителів початкових класів, а також концептуальні положення про місце та роль самостійної роботи в післядипломній освіті.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

Монографія

1. Нагрибельна І. А. Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови : монографія / Інна Анатоліївна Нагрибельна. – Херсон : ТОВ “ВКФ “СТАР” ЛТД”, 2016. – 310 с.

Навчальні та методичні посібники

2. Словник-мінімум лінгвістичних термінів / [І. А. Нагрибельна, Л. Г. Сугейко, Н. В. Місяк та ін.]. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – С. 50–65.

3. Нагрибельна І. А. Самостійна робота з курсу “Методика навчання української мови” / І. А. Нагрибельна // Організація і зміст самостійної роботи студентів з філологічних дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів денної, заочної та екстернатної форм навчання. Напрями підготовки “Початкова освіта”, “Дошкільна освіта” / [І. А. Нагрибельна, І. В. Валуєва, Ю. Ю. Мельничук та ін.]. – Херсон, 2011. – С. 68–111.
4. Нагрибельна І. А. Тестові завдання для перевірки залишкових знань студентів 2 курсу з ономастики / І. А. Нагрибельна // Книга тестових завдань. Розділ “Українознавство” : навчальний посібник для студентів / [І. А. Нагрибельна, Ю. Ю. Мельничук, О. В. Мироненко та ін.]. – Херсон : Айлант, 2012. – С. 53 – 61.
5. Нагрибельна І. А. Самоконтроль знань і вмінь студентів з дисциплін гуманітарного циклу / І. А. Нагрибельна // Практикум для студентів денної, заочної, екстернатної форми навчання / за ред. О. В. Мироненко. – Херсон : ПАТ “ХМД”, 2014. – Книга 2. – С. 82 –102.
6. Нагрибельна І. А. Самостійна робота студентів під час вивчення методик української та російської мов : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки “Початкова освіта” (рекомендовано МОН України) / І. А. Нагрибельна, Л. Г. Сугейко, Ю. Ю. Мельничук. – Херсон : ТОВ “ВКФ “СТАР” ЛТД”, 2014. – 292 с.

Статті у фахових наукових журналах і збірниках наукових праць

7. Нагрибельна І. А. Професійно-методична підготовка майбутнього вчителя початкової школи до викладання рідної мови (в контексті Болонського процесу) / І. А. Нагрибельна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота : [зб. наук. пр.] / ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : Видавництво УжНУ “Говерла”, 2011. – Вип. 20. – С. 88 – 90.
8. Нагрибельна І. А. Самостійна робота з курсу методики навчання української мови як складова фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи / І. А. Нагрибельна // Наука і освіта : (науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України). – 2011. – № 4 – С. 278 – 280.
9. Нагрибельна І. А. Самостійна робота над елементами стилістики у професійно-методичній підготовці майбутніх учителів / І. А. Нагрибельна // Педагогічні науки : [зб. наук. пр.] / ред. Є. С. Барбіна. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2011. – Вип. 60. – С.262–266.
10. Нагрибельна І. А. Удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів засобом самостійної роботи / І. А. Нагрибельна // Вища освіта України. Тематичний випуск 1: “Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору”. – К. : Київський національний авіаційний університет, 2012. – С. 355–359.

11. Нагрибельна І. А. Методичне забезпечення самостійної роботи з курсу “Методика навчання української мови” у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи / І. А. Нагрибельна // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди” : [зб. наук. пр.]. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 26. – С. 186–190.
12. Нагрибельна І. А. Шляхи впровадження самостійної роботи у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи (на матеріалі курсу “Методика навчання української мови”) / І. А. Нагрибельна // Теоретична і дидактична філологія : [зб. наук. пр.]. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2012. – Вип. 12. – С.73–76.
13. Нагрибельна І. А. Самостійна підготовка майбутніх вчителів початкової школи до реалізації засобів морально-етичного виховання на уроках читання / І. А. Нагрибельна // Педагогічний альманах : [зб. наук. пр.] / ред. В. В. Кузьменко. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2012. – Вип. 14. – С. 181–185.
14. Нагрибельна І. А. Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах / І. А. Нагрибельна // Горизонти освіти. Психологія. Педагогіка : (науково-методичний журнал). – Севастополь : Рібест, 2012. – №3 (36). – Т.2. – С. 60–64.
15. Нагрибельна І. А. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність у системі лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи до навчання української мови / І. А. Нагрибельна // Наукові записки. Серія: Філологічна : [зб. наук. пр.]. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2012. – Вип. 31. – С. 205–209.
16. Нагрибельна І. А. Формування мовної особистості засобом самостійної роботи студентів під час навчання курсу “Сучасна українська мова з практикумом” / І. А. Нагрибельна // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного університету. – Бердянськ : БДПУ, 2013. – № 1. – С. 188–193.
17. Нагрибельна І. А. Самостійна навчальна діяльність майбутніх учителів початкової школи [Електронний ресурс] / І. А. Нагрибельна // Наукові записки кафедри педагогіки : [зб. наук. пр.]. – Х. : Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2013. – Вип. XXXI. – С. 175–181. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkp_2013_31_28
18. Нагрибельна І. А. Комп’ютерні програми в змісті самостійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи до навчання української мови / І. А. Нагрибельна // Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія: Теорія і практика навчання та виховання : [зб. наук. пр.] / наук. ред. академ. В.І. Бондар. – К. : Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2013. – Вип. 22. – С. 110–115.

19. Нагрибельна І. А. Самостійна робота з курсу “Методика навчання української мови” в підготовці майбутніх учителів початкових класів до формування мовної особистості дитини / І. А. Нагрибельна // Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Педагогіка : [зб. наук. пр.]. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2013. – Вип. XLIX. – С. 50–54.
20. Нагрибельна І. А. Індивідуально-психологічні детермінанти самостійної роботи майбутніх фахівців початкової школи / І. А. Нагрибельна // Педагогічний альманах : [зб. наук. пр.] / ред. В. Кузьменко. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2013. – Вип. 18. – С. 150–154.
21. Нагрибельна І. А. Соціально-культурне підґрунтя самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи / І. А. Нагрибельна // Педагогічні науки : [зб. наук. пр.] / ред. Є.С. Барбіна. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2014. – Вип. 65. – С. 359 – 363.
22. Нагрибельна І. А. Готовність майбутніх учителів початкової школи до самостійної роботи в системі лінгводидактичної підготовки [Електронний ресурс] / І. А. Нагрибельна // Наукові праці вищого навчального закладу “Донецький національний технічний університет”. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія : [зб. наук. пр.]. – Донецьк : ДВНЗ “Донецький національний технічний університет”, 2014. – №1 (15). – Ч. 2. – С. 170–174. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1\(2\)_41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1(2)_41)
23. Нагрибельна І. А. Наукові засади самостійної роботи у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи до навчання української мови / І. А. Нагрибельна // Педагогічні науки : [зб. наук. пр.] / ред. Є.С. Барбіна. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2015. – Вип. 67. – С. 377–382.
24. Нагрибельна І. А. Дидактичний ресурс електронного середовища в організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. / І. А. Нагрибельна // Педагогіка вищої та середньої школи : [зб. наук. пр.] / за ред. З. Бакум. – Кривий Ріг : ДНВЗ “Криворізький національний університет”, 2016. – Вип. 47. – С.169–174.

Статті у виданнях, що індексуються Index Copernicus, РІНЦ

25. Нагрибельна І. А. Удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів засобом самостійної роботи [Електронний ресурс]/ І. А. Нагрибельна // Scientific Journal “ScienceRise”. – 2015. – №3/1(8). – С. 71–76. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_3\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_3(1)_15) (індексовано в РІНЦ).
26. Організація самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки до навчання української мови / І. А. Нагрибельна // Педагогічний процес: теорія і практика : [зб. наук. пр.]. – К. : ТОВ Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”, 2015. – Вип. 5-6. – С. 32–37. (індексовано в базах Index Copernicus та РІНЦ).

27. Нагрибельна І. А. Самостійна робота майбутніх учителів початкових класів в умовах дистанційного навчання [Електронний ресурс] / І. А. Нагрибельна // Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка : [зб. наук. пр.]. – К. : ТОВ Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”, 2016. – Вип. 2 (53). – С. 54–59. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2016_2_11 (індексовано в базах Index Copernicus та РІНЦ).

Статті в закордонних фахових наукових виданнях

28. Нагрибельная И. А. Развитие устной и письменной речи учеников младших классов путем обогащения и активизации словарного запаса / И. А. Нагрибельная // Edukacja przedszkolna I wczesnoszkolna w obliczu aktualnych zmian oświatowych / pod red. Anny Pekali. – Czestochowie : Wydawnictwo im. Stanisława Podobinskiego, Akademia im. Jana Długosza w Czestochowie. – Czestochowie, 2011. – С.147 – 153.
29. Нагрибельная И. А. Использование информационных технологий в самостоятельной учебной деятельности будущих учителей младших классов / И. А. Нагрибельная // Содружество наук. Барановичи-2015 : материалы XI Международной научно-практической конференции молодых исследователей, 21-22 мая 2015 г., Барановичи, Беларусь. – Барановичи : БарГУ. – Ч. 1. – С. 38–41.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

30. Нагрибельна І. А. Самостійна робота з методики навчання української мови як складова професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи / І. А. Нагрибельна // Педагогічні науки : [зб. наук. пр.] / ред. Є. С. Барбіна. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2011. – Вип. 59. – С. 276–280.
31. Нагрибельна І. А. Професійно-методична підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови (аспект використання самостійної роботи) / І. А. Нагрибельна // Современные научные достижения : материалы XVI Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам, 22–23 декабря 2011 г., Горловка. – Горловка : Изд-во ООО “НВП Интерсервис”, 2011. – С. 77–80.
32. Нагрибельна І. А. Самостійне опрацювання компонентів комунікативного змісту навчання української мови як засіб формування мовної особистості / І. А. Нагрибельна // День науки : зб. наук. праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 листопада 2011 р., Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ : Біла К.О., 2011. – С.54–57.

Тези, матеріали конференцій

33. Нагрибельна І. А. Роль педагогічної спадщини В. Сухомлинського в процесі підготовки майбутніх фахівців початкової школи до навчання української мови / І. А. Нагрибельна // Обласні педагогічні читання “Педагогічна спадщина А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського: історія та сучасність”, 15 березня 2013 р. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2013. – С. 56–58.
34. Нагрибельна І.А. Лінгводидактичні умови організації самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи [Електронний ресурс] / І. А. Нагрибельна // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми лінгводидактики: реалії та перспективи”, 7–8 квітня 2016 р. –/ за заг. ред. І. В. Гайдаєнко. – Херсон, 2016. – С. 267–272 – Режим доступу : <http://www.kspu.edu/About/Faculty/IPhilologyJournalizm/ChairUkrLinguistics/>

АНОТАЦІЯ

Нагрибельна І. А. Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова). – Херсонський державний університет, Міністерства освіти і науки України. – Херсон, 2016.

У дисертації досліджено самостійну роботу в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови.

Обґрунтовано теоретико-методичні засади самостійної роботи й розроблено методику самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) в процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови.

У дослідженні уточнено сутнісні характеристики базових понять “самостійна робота”, “самостійна навчальна робота”, “самостійна навчальна діяльність”, “самоосвіта”, “самоконтроль” та складників фахової компетентності майбутніх учителів початкових класів в лінгводидактичному контексті; схарактеризовано психологічні чинники й індивідуально-психологічні детермінанти, організаційно-педагогічну структуру, типи й види самостійної роботи. Визначено лінгводидактичні умови та з’ясовано сучасні підходи до організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. Проаналізовано навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студентів з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін.

Доведено ефективність експериментального навчання, репрезентовано методику формування складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої,

комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови.

Ключові слова: самостійна робота, система підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови, класифікаційна модель, складники професійної компетентності (мовна, мовленнєва, комунікативна, дослідницька, самоосвітня лінгводидактична), методика формування складників професійної компетентності.

АННОТАЦІЯ

Нагрибельная И. А. Самостоятельная работа в системе подготовки будущих учителей начальных классов к обучению украинскому языку. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Херсонский государственный университет, МОН Украины. – Херсон, 2016.

В диссертации исследовано самостоятельную работу в системе подготовки будущих учителей начальных классов к обучению украинскому языку.

В работе обоснованы теоретико-методические положения и разработана методика самостоятельной работы с учетом составляющих профессиональной компетентности (языковой, речевой, коммуникативной, исследовательской, самообразовательной, лингводидактической) в процессе подготовки будущих учителей начальных классов к обучению украинскому языку.

Методика формирования доминантных составляющих профессиональной компетентности основывается на научных положениях философии образования, психолого-педагогических трудов по проблеме организации самостоятельной работы будущего учителя.

В диссертации представлено уточнение понятий “самостоятельная работа”, “самостоятельная учебная работа”, “самостоятельная учебная деятельность”, “самообразование”, “самоконтроль” и составляющих профессиональной компетентности (языковой, речевой, коммуникативной, исследовательской, самообразовательной, лингводидактической) как индикаторов эффективности самостоятельной работы в лингводидактическом контексте.

Самостоятельная работа определена как организационно спланированная и методически скоординированная (доаудиторная, аудиторная, внеаудиторная) познавательная деятельность будущего учителя начальных классов для овладения профессиональной компетентностью, которая реализуется без императивных рекомендаций педагога и осуществляется в условиях систематического педагогического руководства с возможностью выбора каждым студентом индивидуальной образовательной траектории.

Определено, что профессиональная компетентность будущего учителя начальных классов по своей структуре является многокомпонентным образованием, которое состоит из языковой, речевой, коммуникативной, исследовательской, самообразовательной, лингводидактической компетентностей, поэтому их формирование возможно при условии осуществления комплексных содержательных и организационных мероприятий; учете базовых характеристик каждой из компетентностей, функций ведущих видов профессионально-педагогической деятельности, совокупности личностных качеств будущих учителей начальных классов; обеспечении оптимальной организации самостоятельной работы студентов в процессе изучения языковедческих и лингводидактических дисциплин в вузах.

В работе охарактеризована личность студента как субъекта самостоятельной работы, сделан анализ психологической поддержки процесса само(самореализации, саморегуляции, самоорганизации, самоактуализации, самоконтроля) с экстраполяцией на названные категории как основные индивидуально-психологические детерминанты самостоятельной работы и определены пути повышения эффективности процессов самореализации, саморегуляции, самоорганизации, самоактуализации, самоконтроля будущих учителей начальных классов.

Особое внимание уделено определению лингводидактических условий организации самостоятельной работы, которые рассматриваются как комплекс имеющихся или специально созданных в учебном заведении обстоятельств и средств, необходимых и достаточных для эффективной организации самостоятельной работы будущих учителей начальных классов. К ним отнесены интеграция в изучении языковедческих и лингводидактических дисциплин с целью эффективного формирования составляющих профессиональной компетентности будущих учителей начальных классов; организация самостоятельной работы студентов во время лекционных, практических, семинарских и лабораторных занятий, педагогической практики на исследовательской основе; обеспечение эффективного контроля результатов самостоятельной работы.

В ходе исследования констатировано, что создание технологии организации самостоятельной работы обусловлено многими объективными факторами, среди которых особое место отведено тем, которые коррелируются с индивидуальными образовательными потребностями будущих учителей начальных классов и влияют на выбор каждым студентом индивидуальной траектории обучения.

Экспериментально доказано, что продуктивными в организации самостоятельной работы будущих учителей начальных классов в процессе изучения языковедческих и лингводидактических дисциплин являются проблемно-модульные, информационно-коммуникационные, интерактивные и другие технологии.

В процессе исследования были выделены критерии, показатели и уровни формирования составляющих профессиональной компетентности будущих учителей начальных классов, разработана методика формирования доминантных составляющих профессиональной компетентности в системе подготовки будущих учителей начальных классов к обучению украинскому языку и экспериментально подтверждена ее эффективность.

Ключевые слова: самостоятельная работа, система подготовки будущих учителей начальных классов к обучению украинскому языку, классификационная модель, составляющие профессиональной компетентности (языковая, речевая, коммуникативная, исследовательская, самообразовательная, лингводидактическая), методика формирования составляющих профессиональной компетентности.

ANNOTATION

Nahrybelna I. Independent work in the system of training future primary school teachers for teaching the Ukrainian language. – The manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of pedagogical sciences, specialty 13.00.02 – theory and methods of teaching (the Ukrainian language). – Kherson State University, Ministry of Education of Ukraine. – Kherson, 2016.

The independent work in the system of training future primary school teachers for teaching the Ukrainian language is studied in the thesis.

Theoretical and methodical foundations of the independent work are proved and the methodics of forming components of professional competency (language, speech, communicative, research, self-educational, linguo-didactic), which are the indicators of the productivity of independent work in the system of training future primary school teachers for teaching the Ukrainian language is worked out.

The work is devoted to the substantiation of the theoretical and methodological foundations of independent work and developing methods of forming components of professional competency (language, speech, communicative, research, self-educational, linguo-didactic) in the system of training future primary school teachers for teaching the Ukrainian language.

The research clarifies the essential characteristics of the basic concepts of "independent work", "independent educational work", "independent educational activity", "self-education", "self-control" and the components of professional competency of future primary school teachers (language, speech, communicative, research, linguo-didactic, self-educational) as indicators of the efficiency of independent work in the linguo-didactic context; psychological factors and individual psychological determinants, organizational and pedagogical structure, types and kinds of independent work are characterized. Linguo-didactic conditions are defined and new approaches to self-organization of future primary school teachers are found. The educational and methodological support for students' independent work with linguistic and linguo-didactic disciplines is analyzed.

The efficacy of experimental studies is proved; the methodology of forming components of professional competency (language, speech, communicative, research, self-educational, linguo-didactic) in the system of training future primary school teachers for teaching the Ukrainian language is represented.

Keywords: independent work, system of training future primary school teachers for teaching the Ukrainian language, classification model, the components of professional competence (language, speech, communicative, research, linguo-didactic, self-educational), methods of forming components of professional competency.

Підписано до друку 10.11.2016 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк ризографічний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 1,9. Наклад 100 пр. Зам. № 81

Віддруковано з готових оригінал-макетів в ТОВ “Айлант”
Свідоцтво про реєстрацію ХС №1 від 20.08.2000 р.
73000, м. Херсон, пров. Пугачова, 5/20
тел.: 49-33-48.